

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 329 (27).

1926. a.

II Riigikogu koosolek 5. märtsil 1926. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, põllutöominister **H. Laretei**, kohutuminister **T. Kalbus**, haridusminister **J. Latik**.

Päevakord:

1. Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksamise seadus — I lugemisel.

2. Vangistuse seaduse muutmise ja sunitööle ning asumisele saatmise seaduse kaotamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

3. Meriasjanduse peavalitsuse ja sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi alla üleviimise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

4. Kaitseväeteenistuse seadus — riigikaitse komisjoni ettepanek.

5. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolööri protesti kohta Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise asjas.

6. Seadus kodakondsuseta tööliste tööõnnetuste korral kindlustamise kohta — töökaitse komisjoni ettepanek.

7. Omavalitsuste liitude seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

8. Riigiasutuste töö koondamise seaduse maksvuse pikendamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

9. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli I paragrahvi muutmise protokollkiinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

10. Eesti-Saksa vahelise vahekohtu ja lepituse lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

11. Maakonnanoükogude valimise seaduse täiendamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

12. Tolliseadustiku muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

13. Vene-nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

14. Ühingute ja nende liitude seadus — üldkommissjoni ettepanek.

15. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

16. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

17. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

18. Maksvates seadustes ettenähtud kapitali protsendimäärade muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal sekretär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.05 min.

1. Päevakorra Juhataja **A. Jürman**:
vastuvõtmine. Avan Riigikogu koosoleku.

O. Gustavson (stp):

Ma teen kõigepealt ettepaneku, võtta tänasesse päevakorda uus punkt, nimelt kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamise seadus — ainult käigu andmiseks. See seadus tahab teatavasti kõrvaldada vastolu kaitseliidu heaks võetava maksu seaduses, kus tulumaksu alusel võetava kaitseliidu maksu suhtes on tänavu teatud arusaamatused. Samuti on tekkinud arusaamatusi kinnisvara maksude alusel võetava kaitseliidu maksu suhtes.

Teiseks panen ette, tänasest päevakorrast kustutada kaitseväeteenistuse seadus. Nagu ma juba eelmisel koosoleku tähendasin, on vanematekogu selle seaduseelnõu tunnistanud sarnaseks, mis võetakse vastu ainult siis, kui teised kiirekstunnustatud seaduseelnõud on vastu võetud. Nüüd on aga päevakorra lõpupoole terve rida seaduseelnõusid, milliste suhtes vanematekogu leidis, et need tulevad tingimata vastu võtta. Ainult siis, kui need seaduseelnõud vastu võetud, võidakse, kui aega jätkub, ka kaitseväeteenistuse seaduseelnõu arutamise juurde asuda. Minu arvamise järgi ei võiks kaitseväeteenistuse seaduse juures nii palju aega viita, et teised seaduseelnõud

hoopis arutamata jääksid. Lugupeetud härra Tõnisson tähendas, kui tahetakse seda küsimust tõesti otsustada, peaks selle viima vanematekokku ja seal põhjalikumalt kaaluma, kas on võimalik sarnast suurt seadust veel läbi arutada. Kui vanematekogu jaatava otsuse annab, siis on ju täitsa loomulik, et ka Riigikoga võimalust ja aega leiab kaitseväeteenistuse seadust arutama hakata. Aga niiviisi ilma pikema jututa sarnast suurt seaduseelnõu päevakorra etteotsa asetada, seda mina küll heaks kiita ei saa.

J. Sepp (mo): Teen ettepaneku, päevakorra teiseks punktiks võtta üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel. Nimelt on üüriseaduse komisjon omal ajal tunnistanud selle seaduseelnõu kiireks. Nii-sama on vanematekogu ka selle seaduseelnõu kiireks tunnistanud ja otsustanud seda esimeses järjekorras arutusele võtta. Terve rida koosolekuid on mööda läinud siin, kus härra Johanson oma ettepanekuga on esinenud üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus päevakorrast välja jätta, ja Riigikogu võrdlemisi suure enamusega on härra Johanson'i ettepanekud tagasi lükanud. Mina sellest luban järeldada, et Riigikogu senni ajani järjekindlalt sellel seisukohal on olnud, et seda küsimust tahetakse lõpulikult otsustada. Ma arvan, et eilne otsus vast juhuslikult tuli, ja ma ei tahaks uskuda, et oleks mingisuguseid põhjusi ette tulnud, mis laseksid oletada, et vast härrade Riigikogu liikmete meeled teisele seisukohale oleks võidud viia. Teisest küljest peab tähendama, et maksev üüriseadus tõesti ära iganenud on, ja see küsimus tuleks otsustada ühel või teisel viisil. Igatahes, kui üüriseadus peaks ära kaotatama, jõuaksime meie majanduslikku elu kindlustades jällegi ühe sammu riiklikus elus edasi.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Kui Riigikogu enamus senni ei ole võimalust leidnud üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadust päevakorda võtta, siis ma arvan, kui ta seda praegu tegema hakkab, see lihtsalt ülihindamine on. 10-dal märtsil tuleb eelarve arutamisele, mis tuleb vastu võtta enne Riigikogu laialiminekut. Täna on 5-es ja viie päeva jooksul tahetakse siis kõigepealt mõisnikkudele tasumaksmise küsimus otsustada, kus on tegemist mitme miljardiga; tahetakse terve rida teisi kiireid seaduseelnõusid vastu võtta ja selle lõppu tahetakse veel üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus panna. Ma arvan, see käib isegi praegusel Riigikogul üle jõu. Ja mis siis õieti kaotatakse selle läbi, kui nüüd kaks

või kolm kuud see küsimus edasi lükatakse ja see niiviisi otsustatakse, et ta otstarbekohane oleks. Meil on siin praegu kaks majapere-meeste esitajat, nendele lisaks veel 24 põllumeest ja 8 kristlast. Kui nad ei ole kolme aasta jooksul sedagi suutnud läbi viia, kuigi nende seljataga väga palju Riigikogu liikmeid on, et üüriseadust oleks vastavalt, ajakohaselt parandatud, siis pole õigust ka nõuda, et Riigikogu peaks viimasel silmapilgul paugupealt katsuma nende prestiihi päästmiseks seda seaduseelnõu ruttu vastu võtta. (Hulgaliised vahelhüüded paremalt poolt.) Mis tarvis teie siis siin kolm aastat istunud olete?

Juhataja A. Jürman: Palun kõnelejat mitte haavavaid sõnu tarvitada.

L. Johanson (stp): Missuguseid? — Istumist? Ja mis teie ülesanded on olnud kolme aasta jooksul, kui teie ei ole suutnud kolme aasta kestel üüriseadustki parandada, nagu tarvis oleks, ja nüüd kui Riigikogu laialiminemise meeolelu all ja teised suured ülesanded täita on, tahate teie üüriseaduse ühe päevaga kolmel lugemisel läbi suruda. Mina arvan, niiviisi ikka teha ei või. See seadus ja meie korteriolud ei kaota selle tagajärjel midagi, kui see seadus selle Riigikogu poolt vastu võtmata jäetakse, ja järgmine Riigikogu selle töö ära teeb.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Üüriseaduse päevakorda võtmise asjus toob põllumeestekogude häälekandja teate, nagu oleks rahvaerakond üüriseaduse vastu hääletanud. See on täiesti tuulest võetud, ja mina ei arva tarvilikuks sellepärast polemiseerima hakata, vaid konstateerin seda, kuidas meie oleme kindlasti selle poolt olnud, et üüriseadus veel selles Riigikogus just sellepärast ära otsustada, et meie laialised ringkonnad üüriseaduse pärast suures vastolus on. Ei ole kellegi saladus, et majaomanikud ühelt poolt ja üürnikud teiselt poolt paljudes kohtades asjata teravasse vastollu on sattunud. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt. M. Laarman, põl: Seletage ometi ära!) Kui meie selgusele jõuame, et üüriseadus suuremas osas linnades ja alevites on võimalik ära kaotada, ilma et kellelegi mingit raskust sünniks, siis võime meie selle küsimuse rutulikult korras ära otsustada, et see asjatu ühiskondlik ärevus kaoks. On ju vististi selge, et peale Tallinna ja Tartu ei ole teistes linnades enam üüriseaduse järele tarvidust. (M. Martna, stp: Mis Teie räägite, härra Tõnisson, Teie olete selle küsimusega niisama vähe tegemist teinud, nagu härra

Sepp.) Minul ei ole võimalik olnud eriti seda küsimust uurida, aga meie rühma liige, kes komisjonis on töötanud, on andmeid kogunud, missugune meil olukord üüriseaduse suhtes linnades ja alevites on. (M. Martna, stp: Härra Jaanis? See härra runneb ehk ämmaemanda ametit rohkem kui seda. Ma olen selle härraga ühes komisjonis olnud ja tean, mis ta teab.) ...Ametijaotusi meie praegu ei otsusta. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Teie kompetents-konflikt võib teisel lahendamist leida.

Praegusel korral on rahvaerakond veendunud, et üüriseadust peale Tallinna ja Tartu ära kaotades, meie teatava ärevuse ühiskonnas kõrvaldame, ja et meil siis vististi tulevatel valimistel teataval määral vähem ärevust on kui muidu. Sellepärast arvan ma, oleks väga kasulik, kui meie selle väikese seaduse, mis sisaldab 5 paragrahvi, päevakorda võtame ja ära otsustame. Meie oleme viimasel ajal isegi suuri seadusi arutanud, ja seda lühikest seadust saame meie nii ruttu käsitada, ilma et ajast puudu tuleks. Sellepärast toetame meie kõigiti üüriseaduse päevakorda võtmist.

E. Masik (põl): Teen ettepaneku, päevakorras teha järgmine muudatus: päevakorra-punkt 12 võtta 4-daks, nimelt tolliseadustiku muutmise seadus, mis on majandusliku iseloomuga ja mis on olnud kauemat aega Riigikogu koosoleku päevakorras, ning mille järele praktilises elus suur tarvidus on. Oleks väga soovitav, et see seadus praeguses Riigikogus otsustataks, ja selles mõttes teen käesoleva ettepaneku.

Juhataja **A. Jürman**: Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Sepp'al.

J. Sepp (mo): Mina palun minu ettepanekut nimeliselt hääletada,

A. Kerem (rhv): Ma teen ettepaneku, võtta teiseks päevakorra-punktiks kogukonna-, asutuste ja erarendimaade korraldamise seaduse muutmise seadus, mis on Riigikogu liikmetele juba välja jagatud käiguandmiseks. (M. Martna, stp: Põllumeeste loorberid ei lase rahvaerakonda rahule.)

Juhataja **A. Jürman**: Päevakorra kohta on tehtud järgmised ettepanekud: 1) rkl. Gustavson'i poolt, võtta päevakorda esimeseks punktiks, käiguandmiseks, kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamise seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek; 2) rkl. Gustavson'i poolt, välja jätta päevakorrast 4. päevakorra-punkt — kaitseväeteenistuse seadus;

3) rkl. Sepp'a poolt, võtta 2. päevakorra-punktiks üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel. Sel korral, kui päevakorda täiendatakse esimese päevakorra-punktiga, siis jääks ta kolmandaks, tähendab pärast riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmise seadust. Rkl. Masik'u poolt on tehtud ettepanek, võtta päevakorra 12. punkt — tolliseadustiku muutmise seadus — päevakorra 4. punktiks, ja lõpuks on rkl. Kerem'i poolt ette pandud, võtta 2. päevakorra-punktiks kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse muutmise seadus — Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma ettepanek. Hääletamisele tuleb kõige esmalt rkl. Gustavson'i esimene ettepanek, võtta päevakorra esimeseks punktiks kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamise seadus — käiguandmiseks, siis rkl. Kerem'i ettepanek, võtta teiseks päevakorra-punktiks kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse muutmise seadus — käiguandmiseks. Pärast seda tuleks hääletamisele rkl. Sepp'a ettepanek, ja kui esimesed kaks päevakorra-punkti vastu võetakse, siis on üüriseadus 4. päevakorra-punkti all. Siis tuleks hääletamisele rkl. Masik'u ettepanek, ning lõpuks rkl. Gustavson'i teine ettepanek — päevakorrast välja jätta kaitseväeteenistuse seadus.

Hääletamisele tuleb rkl. Gustavson'i ettepanek, võtta päevakorra esimeseks punktiks kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamise seadus. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Hääletamisele tuleb ettepanek, võtta päevakorra teiseks punktiks kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseaduse muutmise seadus. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 20 häält, vastu — 28, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Sepp'a ettepanek, võtta kolmandaks päevakorra-punktiks üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel. Kuna esitatud ettepaneku juures on nõutud nimelist hääletamist, siis et teada saada, kas $\frac{1}{3}$ Riigikogu liikmetest toetab seda, palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Koos on 71 Riigikogu liiget, nimelist hääletamist on toetanud 29 Riigikogu liiget, seega on nõutav arv käes. Asun nimelisele hääletamisele. Kes rkl. Sepp'a ettepaneku poolt on, palun, kui nimetan nime, vastata „poolt“, ja kes vastu, vastata „vastu“. Anderkopp — vastu; Anniko — (ei ole kohal); Anto — poolt; Arras — poolt; Ast — (ei ole kohal); Baars — (ei ole kohal); Baranin — (ei ole kohal); Bauer —

(ei ole kohal); Birkenberg — poolt; Brock — jah; Ehrstein — (ei ole kohal); Eigo — poolt; Eilman — vastu; Einbund — poolt; Grigorjev — (ei ole kohal); Gustavson — vastu; Hasselblatt — poolt; Holberg — poolt; Hünerson — poolt; Jaakson — (ei ole kohal); Jaanis — poolt; Jans — vastu; Indermitte — poolt; Ipsberg — poolt; Johanson — vastu; Jonas — vastu; Järve — poolt; Juhkam — vastu; Jõeäär — vastu; Jürman — poolt; Jürna — (ei ole kohal); Kaarna — (ei ole kohal); Kalbus — (ei ole kohal); Kana — (ei ole kohal); Kerem — poolt; Kornel — (ei ole kohal); Krass — vastu; Kroon — poolt; Kärner — vastu; Köster — (ei ole kohal); Laarman — poolt; Laidoner — (ei ole kohal); Laretei — (ei ole kohal); Lattik — (ei ole kohal); Lambot — poolt; Leesment — erapooletu; Liigand — (ei ole kohal); Linnamägi — (ei ole kohal); Luiga — poolt; Luur — (ei ole kohal); Maaker — (ei ole kohal); E. Martinson — vastu; M. Martinson — poolt; Martna — vastu; Masik — poolt; Metusala — vastu; Märtsion — poolt; Mürk — poolt; Oinas — vastu; Oja — vastu; Ostra-Oinas — vastu; Ostrat — vastu; Penno — vastu; Peterson — vastu; Piiskar — vastu; Ploompuu — (ei ole kohal); Pool — (ei ole kohal); Porman — vastu; Pärlin — poolt; Päts — poolt; Raudkepp — (ei ole kohal); Raudsepp — vastu; Rei — vastu; Saavo — vastu; Schilling — poolt; Schütz — vastu; Seljugin — vastu; Sepp — poolt; Schtscherbakov — vastu; Solovjev — vastu; Soots — (ei ole kohal); Strandman — erapooletu; Tallmeister — (ei ole kohal); A. Tamm — (ei ole kohal); K. Tamm — poolt; Teetsov — (ei ole kohal); Teemant — poolt; Tiks — vastu; Tonkman — (ei ole kohal); Tupits — poolt; Tõnisson — poolt; Uibopuu — poolt; Ulk — vastu; Vain — vastu; Vestholm — poolt; Virma — vastu; Voiman — (ei ole kohal); Vomm — vastu; A. de Vries — vastu; Zimmerman — poolt.

Ettepaneku poolt on 34 häält, vastu — 34, 2 erapooletut, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Masik'u ettepanek, võtta päevakorra 12. punkt — tolliseadustiku muutmise seadus — 4. päevakorrapunktiks. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 25 häält, vastu — 22, seega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb ettepanek, kustutada päevakorra 4-as punkt — kaitsevæteenistuse seadus. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 24 häält, vastu — 30, seega on ettepanek tagasi lükatud. Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäiril teadaande korras.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Sekretäär **J. Holberg:** Riigikogu juhatusel poolt on antud komisjonidesse järgmised seaduseelnõud:

1. Seadus pealkrediidi avamise kohta riigi keskasutustele — eelarve-komisjoni.

2. Seadus alkoholikaupade salaveo vastu võitlemise konventsiooni, selle lõpuprotokoll ja Eesti, Soome ning nõukogude sotsialistlikkude vabariikide liidu vahelise kontrollivõõde kokkuleppe kinnitamise kohta — väliskomisjoni.

3. Kaitseliidu heaks võetava maksuseaduse täiendamise seadus — päevakorral.

O. Gustavson (stp):

Panen ette, käesolev seaduseelnõu anda läbivaatamiseks rahaasjanduse komisjoni. Et aga tähendatud seaduseelnõu võrdlemisi kiire iseloomuga, teen ettepaneku, määrata rahaasjanduse komisjonile seaduseelnõu läbivaatamiseks seitsmepäevaline tähtaeg. Teatavasti asutakse juba lähemal ajal kaitseliidu maksu sissenõudmisele, nüüd on aga lugu nii, et läinud aastal olid vabastatud kaitseliidu maksust need, kes maksid tulumaksu alla 1000 marga, tänavu aasta peavad aga kõik maksma. Tänavu on aga maksuprotsent suurematel tulumaksujatel väiksem, kuna aga väiksemate tulumaksujatega on asi ümberpöördu.

Mina usun, et kui Riigikogu kaitseliidu maksu seaduse vastu võttis, siis ei sündinud see eksitus sihilikult, vaid siin tuleb arvestada lihtsalt väikese libastamisega.

Peale selle on kinnisvara maksu suhtes lugu sarnane, et maal on alla 500-lised maksust vabastatud, kuna aga alevid ja linnad ometi maksma peavad. Ma loen seda ebaõiglaseks. Tuleks ühtlane põhimõte läbi viia. Mina arvan, et rahaasjanduse komisjon suudab küllalt põhjalikult seitsme päeva jooksul käesoleva väikese seaduseelnõu läbi vaadata ja Riigikogule esitada.

Juhataja **A. Jürman:** Rkl. Gustavson'i poolt on ettepanek tehtud, kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamise seadus anda rahaasjanduse komisjoni, ning määrata komisjonile selle seaduse läbivaatamiseks ühenädaline tähtaeg. Panen need ettepanekud kumbki eraldi hääletamisele. Hääletamisele tuleb ettepanek, anda käesolev seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb ettepanek, määrata rahaasjanduse komisjonile käesoleva seaduseelnõu läbivaatamiseks ühenädaline tähtaeg. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 29 häält, vastu — 21, seega on ettepanek vastu võetud.

4. Riikliku maataagavara loomiseks võõrandatud maa-de eest tasumise seadus — I lugemisel.

R. Penno (as): (O. Gustavson, stp: Kas meelitate rahvast?) Seda võib „Vaba Maa“ teha, aga mitte mina. Lugupeetud rahvasaadikud! Meie peame võõrandatud maade eest tasumise seaduse puhul järgmiste asjaolude peale tähelepanu juhtima: 1) Kui võrd olid õigustatud mõisnikud nende maade omaks tunnustamisel, mis nüüd rahvale välja jagatud? Mul selle küsimuse juures peatuda ei tule sellepärast, et eile rkl. Jans õige põhjaliku ülevaate tõi meie ajaloolisest agrarolude arenemisest. Mul vaid on tarvis rõhutada, et rahva seas kunni siiamaani on mõisnikkude talitusviisist jäänud kindel teadmine, et mõisnikud kord korralt rohkem ja rohkem rahva käest kõigile õigluse mõistetele risti vastu maa ära on kiskunud. Värsked on veel ahervarred endiste hävitatud külade kohtadel. See on esiteks. Teiseks tuli meil suurte raskustega kanda Eesti vabadussõda. Mõisad olid sel ajal söödis. Majanduslikud raskused, mida sõda kaasa tõi, tulid kanda rahval, kuna mõisad olid sellest väljas. Otse vastupidi, osa mõisnikkudest sel raskel silmapilgul lõi seljatagant hoobi meie rahva õiglustundele landesvääri näol. Värsked on ka veel landesvääri langede ohvrite hauad. Kolmandaks tuletagem meelde, et Balti mõisnikud oma koonduste kaudu meie riigi ka veel siis, kui ta 24. veebruaril 1918. a. välja kuulutati, mitmel korral, eriti Saksa okupatsiooni puhul, on ära andnud. Kõigiti vastu töötades meie riigi iseseisvusele, küll luues Balti hertsogiriiki, küll kaasa aidates meie avalikkude tegelaste tagakiusamistele okupatsiooni päevil. Sel puhul peab meelde tuletama, et Vene ajutise valitsuse poolt vastu võetud Eesti autonoomia seaduse põhjal õieti omavalitsuslik võim oli üle antud meie maa-päeva kätte ja meie asutustele. Tähen-dab, rüütelkondadel õieti mingit seaduslikku alust enam omavalitsuslikkude esituskogudena tegutseda ei olnud. Kui mõisnikud on püüdnud meie riiki ära anda, oma otsustega on nad selle vastu töötanud, siis ei ole kõigil neil põhjustel meil mingit moraalset kohustust neile võõrandatud mõisate eest tasu maksta.

V. Hasselblatt (sks): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Tõnisson tegi meile eile ettepaneku, selle seaduse arutamise asemel vaidlustesse astuda, kas sakslased peavad siin halbu asju ütleva ja ümberpöör-dult. Rkl. Tõnisson hakkas omalt poolt sellega peale, ja on enesele lubanud Balti sakslaste kohta sharsheeritud ütelsi tarvitada, ja on neid väga omapäraselt iseloomustanud. Ma protesteerin selle vastu, sest Riigikogus ei ole koht seda teha. (M. Martna, stp: Meie teeme vahet mõisnikuseisuse ja sakslaste vahel.) Tähen-dab, ma pean siis vahet tegema Riigikogu liikme härra Martna ja erasiku vahel. (M. Martna, stp: Ei, seda ei ole tarvis. Meil ei ole sakslaste, kui niisuguste vastu mitte midagi.) Teie tahate, et meie tagant järele muutuksime mõisnikkudeks, ja tahate, et meie praeguseja prillidega hakkaksime keskaega vaatama. (Vahel-hüüe M. Martna, stp poolt.) Vaban-dage, härra Martna, kui Teie tahate keskaega vaadelda, siis võtke ka keskaja prillid. (M. Martna, stp: Kas meie maal lõpeb keskaeg alles 1917. a.) Ei mitte. Ma pean tähendama, et mul mingisugust tahtmist ega tuju ei ole siin sellega kätte maksta, millega teie meid eile trakteerisite. Kas teie olete kuulnud, minu härrad, et meie siit kõnetoolilt Eesti rahva kohta söimuseõnu oleme öelnud. Meie oleme ainult arvustanud käesolevat seaduseelnõu, ning see on meie õigus ja kohus. Meie tahame käesolevat seaduseelnõu ja seda probleemi lahendada. Ma pean kindlasti tähendama, et minul selleks keegi abiks ei ole olnud. Meie tahame selle asja nii lahendada, et ta riiklikult oleks lahendatud.

Mis mind aga üllatab, on asjaolu, et härra Tõnisson, vaatamata oma otsekohese iseloomu peale, tahab meid käesoleva seaduseelnõu juures umbkotti viia. See summa ulatab 950 miljoni peale, aga faktiliselt maksetakse 240 miljonit. (Vahel-hüüe pahemalt poolt: Mispärast 950 miljonit!) 950 miljonit on see summa, mis on seletuskirjas tähendatud, ja mis kogusummana välja maksetakse mõisnikkudele. See summa makstakse välja ainult pantkirjades. Võib olla, nende kursi väärtus võib palju vähem olla. (A. Kerem, rhv: Võib vähem olla, aga võib ka palju rohkem olla.) Ei või rohkem olla. Nii tuleb siiski välja, et tahetakse jaatav seisukoht võtta nende asjade kohta, mis õieti ei ole korraldatud. Ei ole mitte õiglase, kui räägitakse, et mõisnikkudele tasutakse selle hindamise järgi, mis nad ise tegid. Võtke, minu härrad Riigikogu liikmed, kõige kõrgem hind, pange paberile Vene rublades ja öelge: vaat' meie maksame kõigesuurema hinna, — ja

makske see välja Vene rublades. Kasvatajas, selles seisab asi, mis hindamisel aluseks võetud. Läbistikku tuleb nii ühe mõisa peale 200.000 marka, ja sellega ei saa ühtki asundust ega maja ega mitte midagi osta.

C. Schilling (sks): Meine Herren! Ich möchte hier nur einige Worte sagen aus Anlass der langen und temperamentvollen Rede des Herrn Tönisson. Leider bedauere ich Herrn Tönisson hier nicht zu sehen, daher bin ich gezwungen mich noch kürzer zu fassen. Herr Tönisson ist gestern mit allen ihm zu Gebote stehenden demagogischen Künsten zu Felde gezogen gegen den estländischen Adel und hat Ihnen gewiss sehr überzeugend bewiesen, was für ein Otterngezüchte diese Schicht des heimatlichen Deutschtums eigentlich ist. Ich glaube, dass diese Anstrengung hier ganz unnützlich war, ich zweifle gar nicht daran, dass hier, in dieser demokratischen Versammlung, sich keine Freunde des Adels finden werden, und es ist auch gar nicht meine Absicht, Sie, meine Herren, und die Verhandlung zu einem Forum zu erheben um darüber zu Gericht zu sitzen in wie weit der Adel politische Fehler gemacht.. (M. Martna, stp: See on selle kogu otsustada, kas ta seda teeb või mitte)... Ich verstehe Sie dahin, Herr Martna, dass wir selbst darüber zu bestimmen haben. Wir sind nicht blind durch das Leben gegangen. Aber das hat ja alles mit der vorliegenden Entschädigungsfrage nichts zu tun. Ich möchte mich nur dagegen wenden, als ob es sich hier um eine ständische Frage handelt und nicht um eine völkische. Die Sache liegt doch ganz ruhig betrachtet so: es ist landischer Grundbesitz in einer Weise enteignet worden, die derjenigen Schicht des heimatlichen Deutschtums, die in der Heimat Erde fusste, diesen Boden entzieht. Ohne diese Ständigkeit im Boden kann kein Volkstum heimatsständig bleiben. (Vahelhüüe J. Sepp'a, põl poolt.) Herr Sepp, es steht mit diesen Boden für das deutsche Volkstum ganz ebenso wie mit dem estnischen. Mit demselben Rechte, wie Sie sagen, dass das Einziehen des Bauerlandes estnischer völkischer Belang ist, sagen wir, dass die Vertreibung von der Scholle uns nicht nur persönlich, sondern eben als Deutsche schädigt. Und da sagen wir eben, was wir verlangen um dieser Gefahr zu entgehen und führen Ihnen die Gründe und Rechte an, auf die hin wir diesen Anspruch erheben und Aufrecht erhalten — ich denke dazu ist doch die Staatsversammlung das berufene Forum. Hier aber wurde, so zu sagen, verlangt, dass wir alles, was wir als

Unrecht, als Fehler empfinden, verschweigen müssen. Meine Herren! Wir gedenken nicht zu schweigen, solange wir irgend Gehör finden.

Wenn Sie den Vorwurf erheben, der Adel oder die Deutschen hätten nichts zugerlernt in all dieser Zeit, so leugne ich das. Ich denke aber, dass sie selbst nicht in das verfallen dürften, was Sie uns vorwerfen: nämlich politische Fehler zu machen. Unserer Meinung nach sind Sie im Begriff dieses zu tun. Um das zu vermeiden haben wir in der Kommission und gestern hier unseren Standpunkt vertreten, den ich hier nochmals wiederhole, in dem ich folgenden Antrag zur Abstimmung stelle. Teen ettepaneku, eelnõu komisjoni tagasi anda järgmistes sihtides ümbertöötamiseks: 1) et võimaldada tasumaksmine maaga; 2) et kursivahe kullarubla ja praeguse Eesti marga väärtuse vahel kindlaks teha; 3) et vastavalt maahinnale ka kindlaks teha hüpotekaar-võlgade hind; 4) et protsendimäär maksmata tasumma eest kindlaks määrata vastavalt ennesõjaaegsete obligatsioonide keskmiste protsentidele, aluseks võttes viimased kümme aastat enne sõja algamist; 5) et maa konfiskeerimine saaks kõrvaldatud.

J. Jans (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Oma eilsetele seletustele lisaks tahaksin ma veel järgmist siit kõnetoolilt ette tuua. Kõigepealt tähendaksin ma härra Hasselblatti seletuste kohta, ja vististi ka härra Schilling katsus seda näidata, samuti on seda meie kodumaa Saksa kui ka väljamaa ajakirjanduses toonitatud, et meie maaseadus ja tasuseadus olevat sihitud saksluse vastu Eestis. Ma pean ütlema, et see katse või püüe, kujutada meie maaseadust saksluse vastu sihituna, ... (A. de Vries, sks: Mis härra Veiler rääkis omal ajal Asutavas Kogus!)... see on üks Balti-Saksa ajaloolise traditsiooniga kokkukäiv võte ajaloolist tõde peapeale pöörata. Mina rääkisin eile ja terve aeg juhtisin tähelepanu selle peale, et meil on tasuküsimuses tegemist ainult 622 mõisnikuga, kelle käest põllutööstusteeringu andmete järgi mõisad võõrandatud, ja nende hulgas on terve rida muust rahvusest mõisnikke. (J. Tönisson, rhv: Saksa mõisnikke oli 429.) Ma ei tea, kui palju neid on, aga iga tahes suur protsent on muudest rahvustest mõisnikke. Ja kui nüüd meie Balti-Saksa esitajad ka siit kõnetoolilt julgevad tõendada, et meie feodaal suurmaa omanduse kaotamine on sihitud Balti saksluse vastu, siis nad kujutavad sellega mitte objektiivset asjade seisukorda, vaid iseendid, oma Balti-Saksa mõtte-

viisi. Ma tuletan meelde, mis sakslased 1918. a. siin teha kavatsesid. Minu juurde tuli siis Saksa sotsiaaldemokraat Winnig ja seletas mulle pikalt ja laialt, et nad tahavad Baltimaale asuma tuua 300.000 Saksa sõduriperekonda. Ma küsisin selle härra käest, kuhu Teie siis eestlased tahate panna! Teie ise olete töölistepartei liige ja nimetate mind „Genosse“, kuhu Teie siis Eesti töölised mahutate. Ta ei öelnud midagi selle kohta. Ning mina imestasin selle mehe julgust, et tema minule, Eesti tööliste esitajale otsekohe seletada võimalikuks pidas, et nad tahavad eestlasi maalt välja süüa. Kui ma siis pärast Ludendorff'i käsikirju lugesin, praegu ei ole mul kahjuks seda materjali kaasas, käsikirju, mis Kuramaa kohta käisid, Eestimaa kohta ei saadud veel käsikirju välja anda, siis pidin tunnistama, et Winnig'i jutt aluseta polnud, ja et lätlasi ja eestlasi taheti sakslaste poolt Baltimaalt välja süüa. Balti aadel seisis selle kavatsuse taga. Ja kui nüüd Saksa häärad, kes seda teha kavatsesid, tulevad ja kõnelevad, et eestlased tahtvad sakslasi maalt välja süüa, siis kujutavad nad iseendid. Nemad on alati tahtnud teisi rahvaid välja süüa ja hävitada. (K. Virma, stp: Mõõdavad oma arssinaga.) Mõõdavad oma arssinaga ja vaatavad oma prillide läbi. Mina vaidlen siit kõnetoolilt selle vastu, et meie mõisnikkude esitajate poolt meie feodaal suurmaoanikud ja sakslased ära segatakse. Ka keskajal ei ole Balti sakslus mitte ühtlane olnud. Balti linnad ja meie rüütelkonnad on väga tihti teravas vastolus olnud. Tuletame Riia linna võitlusi orduga meelde. (V. Hasselblatt, sks: Nagu Riigikogu rühmad!) Kui võtta Saksa riigipäeva, mille kohta sakslased ise arvamist on avaldanud, et neil häbi on oma riigipäeva pärast, siis meie Riigikogu on veel täiesti kultuuriline asutus. (A. de Vries, sks: Õigus!) Muidugi, kui aadeli esitajatega üldse vaielda, siis peab arvesse võtma nende hingeelu. Ma tuletan meelde ühe Saksa õpetlase dr. Ratzenhofer'i ütelist aadeli kohta, mitte üksi Balti aadeli vaid terve ilma aadeli kohta: „Der Adel kennt keine Ideen, ausser der seinen Interessen“. Praegu on ka asi nii viisi. Balti aadeli huvid on kaalu peal ja mingit muud ideed nende esitajate pähe ei lähe, kui, et vaadake, meil on siin mõisad olnud, nüüd aga võtate need käest ära, see on ülekohtus. Seda nad ei mõtle, et ka teised inimesed elada tahavad, et ka teistel kodu ei ole. Teiste häda üle meie aadeli esitajad midagi ei kuule ja ei näe. Pean ütleva, et teie esitate siin keskajega, aga mitte 20. aastasada. Balti aadeli seisukohta ei ole keskaja valitsused ka õigeks

kiitnud, vaid Poola ja Rootsi valitsused on kõik aeg öelnud, et see, mis siin sünnib, on õiguslikult ja kõlbliselt allpool igasugust kriitikat. Ma tuletan siin meelde, et isegi ordumeister van der Borg 15. aastasajal ütles Vaimeli maapäeval: häärad mõisnikud, see, mis teie oma talupoegade teete, on lubamatu. Siis vastati temale, et vaadake, Teie röövite ka maad ja teete paavstile ning keisrile kingitusi, teie rüüstate samuti maad. Need olid selleaegsed omavahelised viiakad arutused.

Siis veel üks märkus selle kohta, kuidas meil õigust on Baltimaal tehtud. Ma olen selle üle kirjutanud, kuidas Balti eraseadusesse on mõned normid seadusvastaselt sisse kukkunud. Kuna meie eraõigus pidi kodifitseeritama sel põhimõttel, et ainult maksev õigus pidi sisse võetama, siis on sinna kontrabandi teel sisse viidud nii mõnigi norm, mida selleaegses maksvas õiguses ei olnud, aga mis Balti aadelile kasulik oli. Üks nendest on ka tasuküsimuse kohta käiv norm, nimelt § 868. p. 6, kus öeldakse, et kui Balti maaomanikkude käest maad võõrandatakse, siis peab täielik tasu antama. Niisugust normi ei ole kuskil, üheski seaduseraamatus, peale Balti seaduseraamatu. Seda normi ei ole meie juures ei orduajal ega Poola ei ka Rootsi valitsuse ajal maksvuselt olnud, seda on meie eraõiguse kodifikaator härra dr. Bunge kindlaks teinud. Teie, häärad mõisnikkude esitajad, olete vist lugenud, mis ma kirjutanud olen, ja ma tuletan sellepärast ainult meelde, et teie vanemad ei ole oma eraõiguse kodifitseerimise juures, kus nad oma maaomandust kindlustasid uueaja õiguslikule korrale vastavalt, aumehelikult toimetanud, vaid on norme sisse võtnud, mida õiguse pärast sisse võtma ei oleks pidanud keisri poolt Balti õiguse kodifitseerimise kohta kindlaksmääratud töökava järgi.

Siis ma tahaksin mõne märkuse teha käesoleva seaduse enese kohta. Seaduse § 2. kõneleb sellest, et tasuta võõrandatakse endise Vene riigi ja põllupanga päralt olevad maad. Ma ei tea, mis sellega õieti tahetakse öelda, kas tahetakse sellega näidata rahvale, et midagi tasuta võõrandatakse. Vene riigi põllupanga maad on rahulepingu põhjal Eesti vabariigi omandus, ja nüüd selle seaduse § 2. p. a ja b tahetakse öelda, et riik võõrandab enese kätte tasuta maid. Siis on sama paragrahvi punkt c-s nimetatud tasuta võõrandatavatena kvoote-, kuuendiku- ja talumaad. Missugused need talumaad on, kas need, mis müümata veel, või ka juba müüdnud ja mis ajast peale? Kui talumaid 1804. aasta talurahvaseadusele vastavalt mõeldakse, see on $\frac{5}{6}$ kõigist kasutatavast põllupinnast tasuta võõrandatakse, siis ei ole mul midagi selle vastu. Ma leian, et

see on õiglane. Siis on samas paragrahvis p. d öeldud, et tasust ilmajäämise otsustab kohtuminister. Mina leian, et see õiglane ei ole, kui selle suure küsimuse otsustamine kohtuministri hooleks jätta, see on mitmest seisukohast vaadates väga kahtlane, ja mina arvan, et peaks mingisugune teine, vähem poliitiline instants leiduma, kes seda küsimust korraldaks. Siis on § 7. öeldud, et tasu maksab riik pantkirjadega, mis kindlustatud kogu riigi varandusega. Mina olen kord juba, nimelt maapanga seaduse juures, niisuguse riigi varanduse pantimise vastu rääkinud ja ma kordan seda. Ei ole õige, et ikka üks seadus teise järele antakse, kus kõik riigi varandus panditakse. Mina arvan, et juriidiliselt sarnasel pantimisel väärtust ei või olla. Ei ole ju lõpuks teada, kui suure võlakoorma eest riigi varandus pandiks pandud võib olla, ja ei ole ka teada, kui suur see panditud varandus võiks olla. Rahva tööjõudu lõpmata pantida on lubamatu. Siis on selles seaduses veel määrused, et maakoha hinda võib tasuda riigile pantkirjadega. No mina leian, et niisugune pantkirjade rahaks tunnistamine on rahaasjanduslikult täiesti lubamatu. Kuskil seda ei tehta. (Aruandja A. Anderkopp: Just vastupidi!) Kui Eesti panga piletite väljaandmist kontingeeritakse, siis on sellel ometi see mõte, et tehetakse piiri panna rahaväärtuslike paberite liikvel olevale hulgale, mis inflatsiooni tekitavad. Kui nüüd siin jälle määratakse Eesti panga piletite ja riigi rahaga üheõiguslike paberite väljaandmist ilma rahaasjanduslike momente arvestamata, no kuhu teie siis rahaasjanduses niiviisi lähete, Mina vaidlen kategooriliselt niisuguse paragrahvi vastu. Siis seletuskirja kohta olen ma eile mõned märkused teinud, muuseas väite kohta, et meie kultuurrahvas ei olla, kui meie tasuta võõrandamist otsustaksime. Mina tahaksin täna ainult lõpumärkuse kohta midagi öelda, nimelt on siin seletatud:

„Lõpuks ei saa mööda minna küsimusest, kes tasub need summad, mis esitatud eelnõu kohaselt endistele maaomanikkudele maksta tulevad. Kas langeb see koorem kõigi kodanikkude kanda! Kas on riigi eelarve see, kuhu need summad paigutatakse, ja kas on nende katteallikaks harilikud maksud, mida kodanik, olgu ta kes tahes, õiendama peab!? Eelnõu § 7. annab selle peale vastuse. Tema järgi kaetakse võõrandatud maade eest maksetav tasu nendest summadest, mis riik võõrandatud varandustest saab. Need oleksid summad, mida riik saab asunikult maa põlise tarvitamise seaduse alusel, samuti tulud riigimetsadest. Seega maksab maa eest see, kes ise maad saab, ja sellepärast ei pane käesolev

eelnõu ka teistele kodanikkudele koormat peale. Sarnast põhimõtet tuleb rahvamajanduslikult ja maksupoliitiliselt otstarbekohaseks pidada, nagu seda on teinud ka mitmed teised riigid, kus pärast ilmasõda maaüendused laiemal kujul läbi viidud.“

Ma leian, et niisugust asja ei oleks pidanud seletuskirja panema. Kuidas siis nüüd on võimalik tasuda riigi sissetulekutest maatasu, ilma et see kõigi kodanikkude tasku peale mõjuks? Maksud suurenevad selle võrra, kui palju tasu arvel välja antakse, see on nüüd täiesti selge, sellega ei või kedagi petta. Igale ühele, kellel mõtleb pea otsas, on see selge.

Juhataja A. Jürman: Teie aeg on täis, et aga rkl. Virma oma sõnaõiguse Teile edasi andnud, siis võite jätkata.

J. Jans (stp): Ma lõpetan varsti. Mina leian, et niisuguseid väiteid tooma ei peaks. Öeldagu juba avalikult, vaadake, Eesti peab kultuurriik olema ja selle kultuurirahva seisukoha alleshoidmiseks, kodanikud, tehke aga oma rahakotid lahti ja makske. Siin tehetakse nüüd mõnesugustel partei-poliitistel põhjustel suurele hulgale kodanikkudele puru silma pilduda. Minule niisugune asi ei meeldi. Kui midagi teha, siis tuleb juba aumees olla, aga mitte nii ümber nurga tegutseda. (K. Virma, stp: Härra Hasselblatt, Teie ütlesite, et keegi Teid ei ole toetanud, kuulake nüüd, härra Jans toetab Teid.) Siin on minule üks sedel antud, võib olla pean selle peale vastama. Mulle on siia sedel toodud, ja sellel seisab järgmist: „Am 11. November 1895. schreibt der Gouverneur Sinovjev dem residierenden Landrat Baron Tiesenhausen: „Die livländische Ritterschaft ist während ihres jahrhundertelangen Bestehens hinsichtlich aller Fragen, die mit dem Wohlstande des Landes im Zusammenhang stehen, ein Beispiel der grössten Selbstverleugnung gewesen und hat bei ihrer Teilnahme an der Landschaftsverwaltung nur den Grundsätzen der Gerechtigkeit und Unparteiligkeit gehuldigt.“ (J. Tõnisson, rhv: Sinovjev oli mees, kellest kõik teadsid, et ta Balti aadeli teenistuses oli.—M. Martna, stp: Kas Sinovjev on Vene valitsusele Eesti rahvast midagi muud kõnelenud? J. Tõnisson, rhv, V. Hasselblatt'ile, sks: Seda teavad kõik Balti historikud, et Sinovjev Balti aadelilt tasu sai. Tellitud töö!) Mina võin selle kohta ainult öelda, et kui Sinovjev seda tõesti uskunud oleks, mida ta kirjutab, siis on ta rääkinud asju, millest ta midagi ei teadnud. Igatahes on ta ajaloo Baltimaa kohta kindlakstehtud faktide

vastu käivaid asju tõendanud. Ma kordan veel, mida eile ütlesin, et ei ole ühtki valitsust Baltimaal olnud, kes oleks Balti aadeli valitsemise viisi tunnistanud kõlbluse ja õigluse kohaseks. Ja kui üks sarnane mees on leidunud kuberner Sinovjev'is, siis peab oletama, et ta tõesti maksu on saanud. Ei tõenda ka teie oma ajaloolased, mida see härra tõendab, kes Balti sakslane ei olnud. (V. Hasselblatt, sks: Ainult Teie seletuste tasakaalustamiseks andsin ma Teile selle sedeli.) See ei lükka midagi ümber. Võtke lugege oma õiguseajaloolasi. Ma juhtisin Teie tähelepanu komisjonis Teie oma mehe von Broecker'i raamatu peale, kui Teie pikemaid raamatuid lugeda ei taha. Mis seal kirjutatud on, kui teie selle üle vähegi järele mõelda oskate, siis võite järeldusi teha, et see Balti aadeli väga terav arvustus on. Lugege näiteks Tobin'i või teisi, siis näete, et ka 19-da aastasaja jooksul Balti aadeli valitsus ei ole midagi muud olnud, kui pärisrahvaste kõige õiglusevastasem nõrimine. Lugege muuseas ka Vene peaminister Witte memuaare, kus öeldakse, mida Balti aadel aastal 1905. siin tegi. Witte ütleb, et tema Balti aadeli tegevust õiglaselt ei pidanud, kes metsikuid asju telgitaguste mõju abil läbi viis.

Juhataja **A. Jürman**: Sõna on rkl. Uibopuu.

J. Uibopuu (rhvsv), kohalt: Loobun.

M. Martna (stp): Härra Hasselblatt ütles, et eile olevat siin Saksa rahvast söimatud. Eks ole nii. (V. Hasselblatt, sks: Ja, ja.) Aga Teie jätsite ütlemata, kes söimas! Härra Tõnisson söimas Saksa rahvast?! Kas Teie ei oleks nii lahke ja ütleks Saksa keeles, mida Teie mõtlesite seega! (V. Hasselblatt, sks: Härra Tõnisson lubas enesele Saksa rahvast sharsheerida, karikeerida ja temale etteheiteid teha.) Aga see ei ole ometi söimamine! (V. Hasselblatt, sks: No?!) Mina pidin sellest välja lugema, et mina ka seda tegin. Aga see, mida mina siin ütlesin, selles ei leidu Saksa rahva söimamist. Mina olen suur Saksa kultuuri pooldaja ja Saksa kultuurist lugupidaja. Mul on Saksa rahva seas hulk sõpru, ja mina käin heameelega nendega läbi, lepin nendega väga hästi kokku, aga nende, minu sõprade sekka ei kuulu pea ainukestki Balti mõisnikuvõsu. (A. de Vries, sks: Aga härra Hunnius?) Härra Hunnius on „poogitud“ mõisnik. Ta on ise minule öelnud, et teda selles pärisaadeli peres mitte ikka „oma mehena“ ei nähta. Ma ei tea, kas see õige on! Härra Hunnius

ei ole mulle öelnud, et mina tema seletust saladuseks peaksin pidama.—Minu raamatus „Estland“ on tsiteeritud ka üht sakslast, mis tema ütleb niisuguse Saksa rahva kohta, mis sugugi meelitav ei olnud Balti aadelile. See oli vana August Bebel. Isegi Saksa marurahvuslased ei ole nõnda kaugele läinud, et nad Bebel'it sakslaseks ei tunnistaks. Bebel ütleb, et pärast 1905. aastat, kui teated meie maalt Saksamaale jõudsid, kui Saksamaal koosolekuid peeti selle kohta, et meie maal mõisnikkude käsi halvasti käivat, et rahvas nende vastu vägivalda tarvitab... (A. de Vries, sks: Ei ole tarvis öelda.) Teie teate isegi? Igatahes mõistis Bebel selle täiesti hukka ja leidis, et Saksa rahval Balti aadelliga midagi ühist ei ole. Bebel ja ka teised on ikka seda rõhutanud, et kui Balti mõisnikud end ikka Saksa rahva osana legitimeerida tahavad, siis neil selleks küll mingisugust õigust ei ole. Saksa rahvas kunagi nende püüetele kaasa tundnud ei ole, ega ei tunne, sest et Balti aadel nende meeste tunnistuste järgi ikka ja alati kõigetagurilisema Vene vaimuga käsikäes on käinud ja ka sel ajal käis. Palju tähtsamaid Vene sandarmiülemaid ja mehi, kes niisugustel kohtadel seisid, olid sageli Balti aadelisoost. Teie teate, et enne esimest revolutsiooni ja revolutsiooni ajal mitu sakslast sellel kohal Vene revolutsionääride poolt ära tapeti, ära surmati. Ja Balti aadel oma esituste kaudu on isegi seda rõhutanud, et tema üks kõige-truuim Vene trooni tugi oli, ja just selle peale toetades, et tema see kõige truuim Vene trooni tugi oli, arvas ta enesel ka õiguse olevat, et see Vene võim teda siin pidi toetama. Vaadake, kui meie sakslastest räägime, siis teeme meie vahet Balti aadeli ja Saksa rahva vahel! Teie lööte käega? Aga Saksamaal tehakse ju ka vahet! Ega siis Saksa „Junkertum“ ühtlasi ... (A. de Vries, sks: Aga see on üks osa Saksa rahvast.) ...Kahtlemata. Kui teie sellest seisukohast vaatate, siis on teil õigus. Aga meie kõneleme Balti saksa-soost aadeli poliitikast! Kui härra Hasselblatt siit kõnetoolilt ütles: Kas teie ootate, et meie endid sellest lahti ütleksime? Siis kinnitas tema ometi sisuliselt aadeli poliitika teenistuses olemist, ja ainult seda rõhutasin mina eile! Saksa kodanikuklass on meie juures selleks ikka liiga väike olnud, et ise oma poliitikat ajada, olgugi, et selle kodanliku klassi seest mõnikord targemaid päid tõusis, kui mõisnikkude eneste seast, siis olid need targemad pead ikkagi sunnitud mõisniku poliitika teenistusesse astuma. (A. de Vries, sks: Võtke Riia linn, seal on oma poliitika olnud.) Riia linnas on väikseid katseid olnud, aga rkl. härra Tõnisson juhtis tähelepanu selle peale

alles eile, kuidas nende käsi Riias käis. Meie oleme ka mujal näinud, et iga vabameelne püüa meie maa Saksa ajakirjanduses ja Saksa liikumises maha suruti. Kujutage enestele ometi seda Saksa rahvast ette, võtke näiteks nõndanimetatud Saksa käsitöölise seisus meie linnades. See oli ju ka selle aadeli poliitika vankri ette asetatud, niipalju kui temal jõukest oli. See väga vähese haridusega kiht uskus tõepoolest, et tema on osa sellest Saksa rahvast. Aga temal ei olnud aimugi Saksa kultuurist, ja kõrgemad seisused ei teinud mitte midagi selleks, et meie nõndanimetatud Saksa käsitöölise seisust kuidagi viisi kultuuriliselt tõsta. Teie kehitate õlgu? Lubage, mina olen selle seisuse sees ülesse kasvanud ja tunnen seda! Mina võin öelda, et kui Saksamaa käsitöölised pärast Saksa-Prantsuse sõda siia tulid ja siin tööle hakkasid, siis võis seda vahet näha, mis oli Saksamaa käsitöölise ja siinsete käsitöölise vahel! Ja see mahajäänud haridus siinsete käsitöölise juures, see oli ... (A. de Vries, sks: Meie süü?) ... mitte Teie süü, aga teie isade süü, teie isade tegemata jäänud töö süü, sellepärast, et teie käsitöölise ja selle alama Saksa rahva kasuks midagi teha ei julgenud. Sest osa sellest, mis teie oleksite teinud nende heaks, oleks eestlaste kasuks tulnud, ja eestlaste kasuks teie midagi teha ei julgenud, sest teie kartsite õigusega, et siis tulevad eestlased ja võtavad ülevõimu. Härra Vries või härra Hasselblatt, vastake mulle ühe küsimuse peale: kust pagana pihta tuleb siis see, et — näiteks — meie uulitsad tänaseni nii viletsad on? Kes on meie linnad rajanud, kes on nende eest hoolitsema kutsutud olnud, kui mitte Teie isad ja nende isad aastasadade kestel? Kuidas saate teie oma eelkäijaid sellest hoolitusepatust puhtaks pesta? Aastasajad olete teie siin valitsenud, teie olete linna maadest küll omale ilusad mõisad välja mõõtnud ja olete seal viisakalt elanud, aga uulitsad ja kõik muu, mis siia kuulub, teie jätsite viletsasse seisukorda... (V. Hasselblatt, sks: See on piksevarras, et mitte maaseadusest rääkida.) Ei! See on viigilehe maharebimine teie soo kultuurilise häbeduse eest! Seal on meie kuulus Tartu ülikooli linn, see Saksa ülikooli linn, mille peale saksad nii üliuhked on olnud, kus nüüd eestlased kaaluma peavad, kas on võimalik Tartusse rahvusvahelist karskuskongressi kokku kutsuda. Kas on võimalik seda teha, sest võõrad inimesed näeksid, et Tartus puuduvad need kohad, kuhu peale on kirjutatud „W. C.“ (A. de Vries, sks: Seitse aastat on võim teie käes!) Vaadake, seal on see tarkus! Meie oleme nende seitsme aasta kestel kolm

aastat sõdima pidanud, ja peame teiega nii-öelda tänapäevani sõdima, teie aga eeldate, et meie oleksime pidanud seitsme aasta jooksul selle heaks tegema, seitsme aasta jooksul uulitsad, mis teie olete täitsa ja täitsa hooletusse jätanud, asfaldiga üle katma, nagu Berliinis?! Tartu linn pole enesele aastasadade jooksul suutnud veevärki ehitada. Härra Guleke tegi seal aastakümneid tööd ja viimaks jõudsite hirmsa jõupingutusega niikaugemale, et ühe veetoni Toome varemete peale üles seadsite, mis arhitektuurselt sinna ei kõlba. Ülikooli hooned saavad nüüd tilgakese vett, aga et linn ka saaks, selle eest ei ole Tartu veel jõudnud hoolitseda, ja seitsme aasta jooksul ei ole seda Eesti valitsus ka läbi viia suutnud. (K. Virma, stp: Ja missugune sõda Tallinnas oli, kui elektriijaama hakati ehitama.) Vaadake, kõik tervislikud parandused jätsite teie sellepärast tegemata, et eestlased oleksid selle läbi elujõudu saanud ja sakslased oma alla matnud!

Missuguseid sihte teie saksastamise poliitika käis, sellest kõneles lugupeetud härra Tõnisson eile. Ka sellel ei olnud seda alust, mis temal oleks pidanud olema, nii et, — teie eneste seisukohalt vaadates, teie arvasite, et teie huvides on kõigeparem, kui kõik kõigesuuremasse hooletusse jätate, sest siis ei ole kartust, et rahvas enese üles upitada võiks. Niikaugemale aga teie arusaamine ei ulatanud, et teie sellega ka oma elumahla ära kuivatate. Kui me nendest asjadest kõneleme, kas meie haavame siis Saksa rahvast? Ei haava! Meie puudutame ainult neid puudusi ja neid vigu, mis Balti aadel ja tema sabas sörkiv Saksa soost suurrakandlus on meile pärandanud, ja see ulatab nii kaugemale, et Eesti vabariigil aastakümneid selleks tarvis läheb, et kõike seda vähegi heaks teha. Meie ei ole teie käest mitte ainult materjaalseid pahesid pärinud, vaid meie oleme ka osalt teie vaimlised pahed pärinud, sest see sotsiaalseaduste vastuolemise, mis meie igapäev siin kuuleme ja näeme — kuhu ulatavad need juured? (J. Hünerson, põl: Teie seaduseelnõud tulevad ka Saksamaalt. — Riigivanem J. Teemant: Vaat' Teie olete selle riigi vaim.) Härra Riigivanem, kas ma tohin Teie aadressil sellele paremale tiivale vastata? Mina annaksin Teile nõu, härra Riigivanem, et Teie ennast mitte nii ei eksponeeriks! Riigivanemale passib rohkem erapooletu olla. Väga õige, et need ideed, mis sealtpoolt tulevad, et need tulevad osalt ka Saksa rahva poolt; aga need ideed, mida teie kaitsete, need tulevad Balti junkruseisuse juurte poolt! Ma pean aga teile ütleva, et Saksamaa junkrud oma kodumaal mitte nii pimedad ei ole, kui Balti omad

on. Saksa junkrud on sellest üle saanud ja teavad, et Saksa rahvas edenema peab, nad teavad näiteks väga hästi, et Saksamaal on vaja korterid juurde ehitada ja nad ei olnud selle vastu, aga meie põllumehed ütlevad, et korterikriisi lahendamine on luksus, ja meie praegune Riigivanem üüriseaduse komisjonis avaldas arvamist, et üüriseaduse ärakaotamine on kõige parem korterikriisi lahendamise abinõu... Vaadake, see vaade on kooskõlas Balti-Saksa aadeli vaimuga! Isegi härra Tõnisson, kui ta täna siit sellest kõneles, et meil korteripuudust enam ei olevat, tuletas mulle seda vaimu meelde. See on tõsiasjade nägemise ja õieti hindamise asemele õhus hõljumise sarnane, ja mitte tõsiasjade peale haritud mehe pilguga vaatamine! (J. Tõnisson, rhv: Aga ometi kõik peale Tallinna ja Tartu ütlevad teistes linnades, et ei ole üüriseadusel enam olulist tähtsust.) Ütlevad! Aga mis Teie ise ütlete? (M. Martinson, põl: Kui üüriseadus arutamisele tuleb, siis rääkige sellest.) Ei, mina räägin nüüd sellest Balti aadeli vaimust, mis ka teie sisse nii sügavasti on juurdu nud. Minu kõneag on möödas, aga ma ütlen...

Juhataja **A. Jürman**: Rkl. Johanson on Teile oma kõneaja üle andnud, kuid ma ei saa lasta Teid seda tarvitada, sest vahepeal on teised kõnelejad.

M. Laarman (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Õieti võtsin mina sõna ühe vahelhüüde puhul, mida rkl. härra de Vries härra Martna kõne ajal tegi. Minule ei võiks keegi ette heita, et mina kedagi rahvast vihkan või selles küsimuses erapooletu ei oleks. Minu arust ei ole aga ilus, kui keegi rahvas omale tahab sealt loorberid lõigata, kust temal õigust ei ole neid lõigata. Härra de Vries ütles nimelt härra Martna kõne vahele, et vaadake, teie rahvakoolid on Saksa aadel nüüdsele järjele seadnud. Mina pean ütleva, et ma seda küsimust olen mõnikümmend aastat uurinud, ja ma pean tunnistama, et mulle alati on silma paistnud, et Saksa ajaloolased üldiselt tahavad lasta silma paista, nagu oleksid nad Eesti rahva hariduse, eriti rahvakooli heaks väga palju korda saatnud. Mina leian, et niisugused vaated on täiesti ekslikud. (V. Hasselblatt, sks: Kas Pihkva kubermang oli parem?) Lubage mul öelda, härra Hasselblatt, et mina olen kolme põlve kooliõpetajate poeg ja ma võin öelda, et alati huvi olen tundnud meie rahvakooli mineviku vastu, sellepärast hästi tean, kuidas Pärnu- ja Viljandi maal esimesed rahvakoolid üles ehitati. Võin tõendada, et just Saksa mõisnikud sagedasti

kõik tegid, et seda takistada. See kool, kus minu vanaisa esimene koolmeister oli, selle kooli asutamise korral 1817. a. laskis Õisu mõisahärra Fritz von Sievers ära vedada kõik palgid, mis kokku olid veetud vaeste talumeeste poolt koolimaja ehitamiseks, ja need Õisu mõisa reheks ehitada. Suur osa esimestest rahvakoolidest Viljandi- ja Pärnumaal on asutatud ja ehitatud vennastekoguduste liikmete talupoegade poolt. Nii siis leian mina, et see täiesti ennast teiste hilpudega ehitamine on, kui Saksa rahvaesitajad siin tulevad ja ütlevad, et nad rahvakultuuri tõstmiseks palju teinud on, ja et rahvakool nende loodud. Nii kaugele ei tohiks minna ja eriti ei tohiks meie rahvakoolide ülesehitamise juures seda tunnustada. Ma olin väike poisikene, kui minu kodus kooli käidi revideerimas, ja missugune siis õieti see kool oli? 32 tundi oli kooli õppekavas, ja suurem jagu oli Testamendi ja piibli lugemine. Ja väga õige, olen härra Martna'ga täiesti ühel nõul, et seal katsuti rahvast vaimupimeduses hoida. Kuid rahvakoolidealgus ja nendele alusepanemine jääb täiesti üksikute Eesti meeste teeneks, seda tahtsin ma faktilise märkusena öelda.

V. Hasselblatt (sks): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolev seaduseelnõu on sellega kõige paremini iseloomustatud, et rühmade esitajad, kes selle seaduse puhul sõna võtsid, mitte üks sõna ei ole kõnelenud selle seaduse kohta. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kas Jans'i kõne ka?) Härra Jans'i kõne, härra Martna, härra Tõnisson'i ja viimati härra Laarman'i, kuid kes ainult paar faktilist märkust tegi. See on päris selge, miks seda nõnda tehakse, esiteks sellepärast, et luua üks piksevarras, et siis mitte käesolevast seadusest rääkida, ja teiseks, et luua niisugune tuju, et kergendada selle seaduse ebaõiglast vastuvõtmist.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Martna laskis põllumeeste aadressil ühe lause lendu, millega mina nõus olla ei saa, ja ma usun, et minuga ka minu rühmakaaslased ühinevad. Ehk ma küll praegu isiklikult sõna võtsin, kuid usun, et põllumeestekogude liikmed kõik minuga ühel arvamisel on. Nimelt tähendas härra Martna, et põllumeestekogude rühmas peab valitsema vaim, mis Balti aadelilt päritud. See on täiesti vale ja alatu laim. Meie ei ole Balti aadelilt miskit vaimu pärandanud, meie oleme oma iseseisvuse pärast samuti pidanud kannatama kui härrad sotsialistidki. Et põllumeeste rühm on vaelnud sotsiaalseaduste vastu, siis on ta teinud seda sellepärast, et meie maa ja rahva

majanduslik jõud on niivõrd väike, et ta ei suuda seda kõike teostada, nagu Lääne-Euroopas. Need on põhjused, mis meid alati on sundinud sotsiaalseaduste vastu vaidlema. Edasi tähendas härra Martna, et sotsiaalseadused ja sotsiaalpõhimõtted olevat pärit Saksamaalt. Mina ei vaidle selle vastu, aga härra Martna peaks ka seda pooldama, et Saksamaal praegu üüriseadus ära kaotatakse, kuid ma ei usu, et Saksamaa parempoolsed erakonnad seda üksi suudaksid läbi viia, vaid seal on rahvas see, kes pooldab üüriseaduse ärakaotamist, ja see ei ole ometi Balti aadeli pärandus. Edasi tähendas härra Martna, et meie igasuguse korrighituslaenude vastu olla. Põllumehed on selle vastu sellepärast, et maju tahetakse ehitada linna, kuid linnades ei ole inimestel tööd. (M. Martna, stp: Härra Tonkman, ma ei lausunud ehituslaenust mitte sõnal) Sellepärast olen arvamisel, et tuleb laenu ka maale anda, aga see laen, mis maale on määratud, see 25 miljonit on 3 aastat seisnud, ja mitte meie pärast seisnud, keda Teie Balti aadeli järeltulijaks nimetate; vaid Teie vastuiseamise pärast seisab see laen välja andmata. Ma lükkan kategooriliselt tagasi kõik need mõtted, mis härra Martna põllumeeste aadressil väljendanud, et meie Balti aadeli vaimu edasikandjad oleme.

A. de Vries (sks): Meine Herren Abgeordneten! Während meiner gestrigen Ausführungen habe ich auf eine Erklärung des jetzigen Aussenministers Piip in einer amerikanischen Zeitschrift hingewiesen. Wie mir nachher vom Referenten, Herrn Anderkopp gesagt wurde, soll Herr Piip in der nächsten Nummern dieser Zeitschrift eine Berichtigung eingerückt haben. Ich werde der erste sein, der nach Erhalt dieser Berichtigung eine dementsprechende Erklärung in der Presse abgeben werde. Denn wir kämpfen mit fairen Mitteln.

Die Zeit, die mir zur Verfügung steht, erlaubt es mir leider nicht auf die vielen Äusserungen einzugehen, die gestern und heute im Hinblick auf die Geschichte dieses Landes gefallen sind. Ich kann heute nur auf einige Fragen antworten, die mir von besonderer Bedeutung scheinen. Wie ein roter Faden zog sich gestern und heute durch fast alle Reden die Ansicht, dass Deutschbaltentum im Lande hätte kein Anrecht sich ein Volkstum zu nennen und als solches zu fühlen. Meine Herren! Warum streuben sie sich dagegen, uns ein Recht zuzubilligen, dass Sie natürlich und selbstverständlich für sich ins Anspruch nehmen? Ich kann ihnen die Versicherung abgeben, dass sie sich sehr irren, wenn sie glauben durch ihre Stellungnahme eine

Zersplitterung unseres Volkstums herbei führen zu können. Das baltische Deutschtum fühlt sich heute als einiges Volkstum, das gemeinsame Interessen zu vertreten hat und das gemeinsamen Zielen zustrebt. Heftig ist dagegen opponiert worden, dass wir die Agrarfrage als eine Minoritätenfrage auffassen. In einem Privatgespräch mit einem der Abgeordneten wurde ich darauf aufmerksam gemacht, dass auch estnische Grossgrundbesitzer enteignet worden sind. Wir wissen das, doch ist dieses kein Beweis gegen die Auffassung der Agrarfrage als Minoritätenfrage, denn der estnische Grossgrundbesitz wurde an Esten verteilt, also an Angehörige derselben Nation, während der restlos enteignete deutsche Grossgrundbesitz wieder an Esten, also dieses Mal an Angehörige einer anderen Nation, verteilt wurde. Die Beweise, die ich ihnen gestern sowohl aus den Reden in der Constituirenden Versammlung, wie auch aus den Entscheidungen unseres höchsten Gerichts anführte, sind von ihnen und können von ihnen auch nicht wiederlegt werden. Im Hinblick auf die Bewertung der Geschichte dieses Landes, die gestern und heute hier verlaublich worden ist, möchte ich hier nur zwei Tatsachen anführen, die ein unwiederlegliches und deutliches Bild davon abgeben, welche Früchte die Kulturarbeit des baltischen Deutschtums in diesem Lande gehabt hat. Sie brauchen, meine Herren, nur über die Grenzen des früheren Estland und Nordlivland hinüber zu sehen, um an der heutigen Lage des ihnen so eng verwandten setukesischen Stammes den Unterschied zu erkennen, der zwischen dem bis vor kurzem unter bestimmtem deutschen Einfluss stehenden baltischen Gebiet, und den Teilen des heutigen Estlands besteht, die früher unter östlichem Einfluss standen. Es ist hier auf die Frage der Volksbildung hingewiesen worden. Es ist eine Tatsache, meine Herren, dass vor der Russifizierung es in Estland weniger an Analphabeten gab, wie in Dänemark und in Preussen. Indem ich mich auf diese kurzen historischen Bemerkungen beschränke, möchte ich jetzt zum eigentlichen Thema der heutigen Diskussion, dem Entschädigungsgesetz sprechen, von dem leider bisher so ausserordentlich wenig gesprochen worden ist. Was bedeutet eigentlich dieses Entschädigungsgesetz? Ich glaube an einem konkreten Beispiel ihnen am besten die Nichtigkeit dieser Entschädigung zu zeigen. Mir ist ein Fall bekannt, wo das Gut eines verstorbenen Gutsbesitzers, von dessen Erben drei Söhne das Recht zum Tragen der Erinnerungsmedaille für den Freiheitskrieg haben, trotz

der ungerechten Bestimmungen dieses Gesetzes auf 50.000 Goldrubel geschätzt wird. Sie wissen so gut wie ich, dass 50.000 Goldrubel vor dem Kriege durchaus eine Kapital darstellte, von dem eine Familie bei bescheidenen Ansprüchen ihren Lebensunterhalt finden konnte. Dieses Kapital wird nun durch das vorliegende Projekt in 1.000.000 Emk. als Gesamtentschädigung verwandelt. Doch diese Summe wird nicht ausgezahlt, sondern die Erben dieses Gutsbesitzers erhalten jährlich inclusive Amortisation ein Betrag von 26.000 Emk. Jeder Erbe kann für dieses Geld ein Paar Stiefel und vielleicht eine Hose kaufen! Sie schweigen, meine Herren, denn sie müssten sich schämen, wenn sie diese Regelung als eine gerechte Entschädigung darstellen wollten! Es ist hier im Laufe der Debatten gefragt worden, was wir denn eigentlich wollten? Der Gesetzantrag, der ihnen von der d. b. Fraction eingereicht worden ist, sagte ihnen das deutlich: wir wollen wieder Bodenständig werden. Und dieses hätte geschehen können, ohne dass die Zahlungsfähigkeit des Staates überschritten worden wäre und ohne dass eine gewaltsame Veränderung der heute auf dem Lande vorliegenden Verhältnisse notwendig geworden wäre. Sie haben diesen Vorschlag, der ihnen und uns allen den Frieden im Lande nicht nur für heute und morgen, sondern für immer gebracht hätte, abgewiesen. Die Schuld dafür und die Folgen dieses Schrittes werden deshalb sie und nicht wir zu tragen haben.

M. Laarman (põl): Härra de Vries tähendas minu ettekande kohta, et siiski õigeks jääb see tõsiasi, et meie maal Balti aadeli võimaloleku ajal rahvaharidus palju kõrgemal olnud, kui Lääne-Euroopas, näiteks Taanis ja mujal, ja selle aluseks võtsite kirjaoskamise. Ma pean tähendama härra de Vries'i tähenduse kohta, et see võrdlus, ma ei tea mitme jala peal lonkab, tal üldse jalgu all ei ole, sellepärast, et kirjaoskamine, mida teie võtate Lääne-Euroopast ja endisel ajal arvestatud meie kirjaoskamine on kaks isesaja, mida võrrelda ei saa. Meie rahva kirjaoskus endisel ajal oli, et võidi Testamenti ja lauluraamatut lugeda. (Vahelhüüe A. de Vries'i, sks poolt.) Vabandage, härra de Vries, teie vaatate selle peale natuke imelikult. Teie panete üheltpoolt oma silma ette suurendamisklaasi ja teise ette vähendamisklaasi. Ma tähendan oma faktilises märkuses seda, et niisugust mõõdupuud, nagu kirjaoskus Lääne-Euroopas, meie juures tarvitada ei või. Lääne-Euroopas loeti kirjaoskajaks seda, kes kirjandust mõisist lugeda ja ka kirjutada, see on, kes oskas oma

mõtteid ülesse kirjutada. Teie, härra de Vries, ei saa seda mõõdupuud tarvitada sakste võimaloleku ajal meie rahvakoolide kohta. Siin kui küsiti, kas lugeda oskad, siis oli ikka vastus, et oskan, aga ainult lauluraamatut ja Testamenti. Sellepärast ma vaidlen niisuguse võrdluse vastu.

Juhataja A. Jürman: Kuna Riigikogu on töötanud üle 2 tunni, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.10 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja A. Jürman: Riigikogu koosolek kestab edasi. Järjekorras on sõna rkl. Martnal. Härra Martna, Teile on aja mõttes rkl. Virma sõna edasi andnud.

M. Martna (stp): Kõnealoleva seaduse arutamine võõrandatud maade tasuküsimuse üle on nagu iseenesest arusaadav, ka üldhindamised päevakorrale toonud. Saksa rühma esitaja härra Vries'i poolt on alla kriipsutatud, et seadusest olla õige vähe kõneldud. Ka mina ei taha seadusest üksikasjalikult kõneleda, aga ma tahan oma isiklikust seisukohast kõneleda, see on, minu isiklikult seisukohast maareformi peale vaadates, mitte minu rühma või partei seisukohalt, et härra Vries'i arvami mitte vildakale alusele sattuda lasta. — See oli 4 aasta eest Berliinis olles, kus ma ühe Saksa parteisõbraga tuttavaks sain, kes on praegu tegelik põlluteadlane Insterburgi naabruses, kahe mõisa inspektor. Temaga kõneledes ütles tema minule: „Kas Teie tõesti 300 mõisnikust muidu jagu ei saanud, kui pidite need suured mõisad kui suurtöönduse üksused ära lõhkuma?“ Ma pidin talle juba seekord õiguse andma, ja pean ka praegu ütlema, et minu usk ei ole kõikumata meie maareformi sisse. Kui härra Schilling siin hiljuti asunikke riigi pensionärideks nimetas, siis pean mina kahjuks seda pooldama, ja ma kardan, et nad riigi pensionärideks jäävad! Ma tean, et niihästi paremal kui ka pahemal pool ollakse selles arvamis, et väikemaapidamine on kasulik ja see kasulikkus peab ennast juba mõne aasta kestel näitama. Mina toetan ennast selles asjas väga põhjalikkude uurimiste peale, mis asjatundjad mehed selles küsimuses toime on pannud. Uuem niisugune

põhjalik uurimistöö ilmus Austria riigi presidendi doktor Mihael Hainish'i poolt 1924., nimelt tema „Die Landflucht“. President Hainish näitab selles kirjatöös, et Austrias, Saksamaal, Prantsusmaal ja teistes maades talu majapidamine ja väikekohtade pidamine mitte elujõuline ei olnud ja tema arvamise järgi ka tulevikus elujõuliseks ei saa. Sellepärast on minu vaade meie maareformi peale natuke teistsugune, kui meie üldine vaade selles asjas on. Mina oleksin isiklikult heameelega näinud, et mõisad suurtööstusüksustena, nagu nad olid, alles oleksid jäänud, kuidugi mitte endiste omanikkude omanduseks, — kui see võimalik oleks olnud, revolutsiooni mõtte läbitungimise pärast, nende mõtete pärast, mis maa võõrandamist ja — kahjuks! — tükeldamist nõudsid. See on omal ajal osalt ka Saksamaal läbi viidud, juba varem Shveitsis, Prantsusmaal suure revolutsiooni ajal, jne. Et maade võõrandamine meie mõisnikkude seisusele kibe on, see on väga arusaadav. Aga seda võis ette näha ja nähti ka ette. Kui nimelt pärast esimest revolutsiooni või meie esimese revolutsiooni ajal 1905. aastal meie maal hulk mõisaid maha põletati, siis tõstsid meie mõisnikud ja nende kasude kaitsjad igalpool kisa, ja Saksamaal, eriti Berliinis, peeti suuri koosolekuid, kus seletati, et mõisnikud on rõhutud seisukorras ja neile sünnib suurt ülekohut. Ma elasin sel ajal Frankfurdis ja tean, kuidas „Frankf. Zeitung“ sellest kirjutati. Ma sain seal tuttavaks oma parteisõbra dr. Max Quark'iga ja et mul mõningaid dokumente käepärast oli, siis oli mul võimalus nii mõndagi kirjutada, ning teatavates asjades „Frankf. Zeitung“i,“ suu sulguda. Dr. Max Quark oli nimelt kohaliku sotsiaaldemokraatliku lehe toimetaja, ning ta avaldas minu kirjad oma lehes. Pärast, suvel, läksin Frankfurdist Pariisi ja sealt Berliini. Berliinis peeti suuri koosolekuid, ning nende koosolekute kohta kirjutati muuseas ka järgmist: „Wie skrupellos in Deutschland zugunsten der „unterdrückten Deutschbalten“ agitiert und um Sympathien geworben wurde, beweist die Tatsache schlagend, dass man in Berlin und in ganz Deutschland 1906. die Deutschen in den Baltischen Provinzen als „Unterdrückte“ und „Vergewaltigte“ bejammerte, sogar Protestversammlungen einberief, während der deutsch-baltische Adel mit Hilfe der zaristischen „Strafexpeditionen“ Daheim Orgien der Rache feierte und mit Hilfe der Kriegsfeldgerichte unter den der revolutionären Gesinnung Verdächtigen durch zahllose Hinrichtungen aufräumen liess. Dreist liessen sich diese Henkersknechte damals als unschul-

dige Opfer der Revolution feiern, während sie aber selber Proskriptionslisten der „Verdächtigen“ anfertigten und im Blutrausch der Rache schwelgten. Können Tatsachen ärger entstellt werden?“

Nende sündmuste kohta ütles August Bebel 14. veebruaril 1906. Saksa riigipäeval muuseas järgmist:

„Entrüstet und tief beschämt wendet sich das deutsche Volk von den Vertretern des Deutschtums in Russland ab. Der deutsche Adel und seine Politik ist bei allen Völkern Russlands gleichermassen verhasst, denn dieser Adel organisiert die schlimmste Unterdrückung, er hemmt den Fortschritt Russlands. Nicht deutsche Kulturarbeit verrichtet dieser Adel, sondern die traurige Henkersarbeit, und nicht nur jetzt, sondern das tat er immer.“

„Vorwärts“ kirjutab selle kohta 8. septembril 1907. aastal pealkirja all „Eine deutsch-baltische Edelmannsbestie“ järgmist:

„Das Treiben dieser Herren als den „unauslöschlichen Schandfleck in den Blättern der deutschen Geschichte“. „Das Dunkel“, sagt der „Vorwärts“, „in das sonst die schändlichen Verbrechen der deutschen Junker Baltikums gehüllt sind, ist hier zu grausamer Helle zerstreut. — Die Gegenrevolution in den baltischen Provinzen Russlands gebiert entsetzliche Grauel. Deutsche Junker, die sich der russischen Regierung als Ehrenpolizisten zur Verfügung stellten, um ihren veltischen Trieben gegen die unglücklichen Letten ungehindert fröhnen zu können, wüten wie trunkene asiatische Despoten. Sie sind trunken von Rachedurst und Blutgier. — Eine grauenhafte Blutschuld lädt das deutsche Junkertum des Baltikums auf sein Haupt. Eine furchtbare Saat streut er aus! Wehe ihm, wenn die Ernte kommt!“ Die Ernte ist gekommen! (Lõikuse aeg tuli...) Ja see ongi, millest, mille tagajärjedest me peame kõnelema... Siin kõneldi rohkesti Balti aadeli kultuurilistest teenetest. Pärast seda, kui ma 1906. aastal oma parteisõbra dr. Quark'i loal tema lehes Balti aadeli vastu kirjutada võisin, puutusin ma temaga kokku Veimarnis 1919. aastal. Minu parteisõber Max Quark tahtis seal minu vastu esile tuua sakslaste kui kolonisaatorite ja kultuuritoojate teeneid meie maal, ja juba sellest seisukohast välja minnes, ei oleks tohtinud Eesti rahvas nende mõisaid puutada. Minul oli pikemaid jutuajamisi dr. Quark'iga selles asjas, ja minul oli raske ära näidata ja tema arusaamist sellele võita, et see kultuurtöö niisugune ei olnud, nagu tema arvas. Minul oli võimalus temaga omal ajal Taunuse mäel käia, kust vaadates paistis paarkümmend Saksa küla, mis ilusate

linnadena õitsevad — see oli enne sõda 1906. aastal. Ma tuletasin temale meelde endisi jutuaJamisi ja ütlesin: seltsimees Quark, vaadake, iga küla Taunuse all, iga küla Frankfurdi lähedal on oma materjaalses kultuuris rääkimata kaugel ees meie kuulsast Tartu ülikooli linnast! Mul oli võimalus kirjeldada neid puudusi, mis Tartus olemas ning teda tutvustada professor Körber'i kirjatööga, mis käsikirjana 1902. aastal trükiti. Minu parteisõber hakkas siis pead väänama ning sellest aru saama. Et minul õigus oli, tunnistab nüüd see asjaolu, et meie oma Saksa esitajad ei julgegi ise sellele kultuurtööle nii suurt tähtsust anda. (A. de Vries, sks: Siiski!) Siiski küll ja. Härra de Vries juhtis tähelepanu meie setukeste peale, et nende seisukord kultuuriliselt palju viletsam olla, kui eestlaste oma enne venestamisaega olnud. Aga mina paluksin härra de Vries'i meelde tuletada, kuidas on lugu siis, kui meie üle Saksa piiri vaatame? (A. de Vries, sks: See on ju Lääne-Euroopa!) Aga need on ju sakslased, just nagu Teiegi. (A. de Vries, sks: Ega Teie laps ei ole, et sellest aru ei saa.) Seda ei tarvitse Teie mulle sugugi öelda, ma ei tunne end sellest siiski haavatud olevat. Ma tean, et ma laps ei ole! Võib öelda, et Saksa rahvas, õigemini Saksa junkrud Saksamaal meie junkrutest palju targemad on, sest nad teavad väga hästi, et nad ikkagi ainult siis elada võivad, kui Saksa rahvas elab; nad teavad, et junkrute elu ja edenemine käib käsikäes Saksa rahva edenemisega. Olgugi, et elu Saksamaal ei ole ka siiski nii edenenu, kui näiteks Inglismaal, kuid meie omast on ta kaugel ees. (V. Hasselblatt, sks: Nendel junkrutel olid vabad käed.) Meie junkrud sidusid oma käed ise ja pakkusid end Vene sandarmiteenistusse. Ma küsin, kas siis tõesti olid aadeli käed seotud, kui meie talupoegade jaoks ei jõutud põllutöökoole avada? Mina ei usu, et selleks käed seotud olid, aga näe lahtised olid need käed seks, et talupoegade kultuuri ja nende käsi siduda ning neid kahtlustada poliitikas, ja neile sandarme ja politseid kaela saata! Teie olete küll noor mees, aga teie võiksite siiski teada Märt Mitt'i lugu Võrumaal. (Vahelhüüe M. Laarman'i, põl poolt. — V. Hasselblatt, sks: Ja meid viisid kommunistid Siberisse.)

Kui meie valitsus, olgu seal kes tahes eesotsas, kas härra Jaakson, härra Päts, härra Akel või keegi muu, suure hooga selle töö juurde asus, et kutsekoole asutada niihästi põllumajanduse alal kui ka teistes töökutsetes, siis ei olnud see muud midagi, kui selle karjuva puuduse heakstegemine, mis aastasadade jooksul hooletusse jäänud. Teie olete mõlemad noored mehed ja ei tea seda aega, kus Eestis Alek-

sandri kool asutamisel oli ja kus selleks kapitaali koguti. Tahtsin härra v. Samson'i kirjutuste peale — Pärt Suija nime all — juhtida, mis Aleksandri kooli vastu olid kirjutatud. (A. de Vries, sks: Härra Martna, meie räägime täna tulevikust, aga mitte olevikust, see on see viga. — K. Virma, stp: Kui selle raha kätte saab, mis siis teha? — A. de Vries, sks: Maad osta.) Teie olete muidugi väga selle poolt, et meie tulevikust räägiksime, aga minul on üks protokoll ees, mis väga vana ei ole „Protokoll des ausserordentlichen Landtages vom 18. März 1918.“ Mina arvan, et teie olete selle protokolli sisuga tuttavad ja teie tahaksite, nagu poleks seda olemas... Meil hõljuvad aga need asjaolud, mis sellega ühenduses on, ikka tondina silmade ees, et see armas ja rahulik tulevik ainult sellest ära oleneb, kas Eesti rahvas jääb püsima iseseisvalt või mitte. Meie peame ikka kartma, et niipea, kui lehekülj teisiti ennast keerata lubab, siis teie ülistatud ja jumaldatud Dellingshausenid ja teised niisugused härrad jälle siia ilmuvad. Härra Hasselblatt, Teie ju ütlesite alles eile, et Teie ei taha endid nendest lahti öelda? (Vahelhüüe V. Hasselblatt'i, sks poolt.) Härra Hasselblatt, näited lonkavad sageli, aga see näide lonkab iseäranis. See kinnitab ainult, et Teie ennast ei taha nendest lahti öelda!

Meie, kui sotsiaaldemokraadid ei seisa kindlamini ühenduses vanameelsete talupoegadega kui vanameelsete junkrutega!

Mis puutub tulevikusse ja loialiteeti, siis palun seda protokolli silmas pidada. See on mul ka Eesti keelde ümber pandud, ja kui võimalik, avaldan ma ta kord, et selle sisuga tutvuneksid ka laiemad hulgad, ja et ta laiemate hulkade juures hoiatavaks tondiks oleks. Tähendab: tuleviku kindlustus Teie suu läbi ei avalda meie juures sugugi nii kindlustavat muljet, minu härrad.

Räägiti siin, et meie rahvaharidus on olnud kõrgem kui Daani rahvaharidus. Seda ütles härra de Vries. (A. de Vries, sks: Kirjaskamatus.) On ju teatav mõõdupuu! Härra kindral Laidoner on ka selle mõõdupuuga mõõtnud. (A. de Vries, sks: Väga õieti!) Jah, aga temale vastati ka õieti, et see mõõdupuu nii täpne ei ole, kui talle paistab. — Meie ei ole ju sugugi enestega rahul! Mis see siis tähendab, kui öeldakse, et Riigikogu ei seisa oma ülesannete kõrgusel? Kas see ei tähenda, et meie kultuur Jumal teab kui kõrgel ei või olla! Aga kui Daanimaad ja meid võrrelda, lubage et ma ühe anekdoodi ette kannan. Daani talupoja haridus tuli Austria sotsiaaldemokraatide kongressil novembrikuul käesoleval aastal kõne alla. (M. Laarman, põl, Läänud aastal, mitte käesoleval aastal.)

Jah, läinud aastal, vabandage. Koolmeister on ikka koolmeister, paneb vea kohe tähele. Ma olen väga tänulik! Tänavu aasta ei võinud see olla, sest tänudi ei ole me veel novembrini jõudnud! Seal toodi see küsimine kõne alla, millest on tulnud, et Daani või nii hea turu on leidnud, ja et Austria põllumajandus peaks selles Daanimaast eeskuju võtma. Kongressil oli ka üks daanlane, kes ütles, et on üks väike konks. Asi seisab selles, et Daani talupoeg on juba üsna hästi haritud, temaga võib isegi juba juttu ajada Shakespeare'ist... Ma arvan, et Austrias mägede külades katoliku maal mitte palju talupoegi leida ei ole, kellega võiks Shakespeare'ist juttu ajada ja samuti ka Eestis mitte. Nõnda siis, kui meie tahame niisama kaugele jõuda, kui Daani talupojad, siis peame kõigepealt selle eest hoolt kandma, et meie enam selle lipukirja all välja ei lähe: *Lehret die Kinder, aber macht das Volk nicht klug... Nicht alzuviel Rechnen! Das Einmal-eins macht das Volk frech.*“ See oli meie Balti aadeli juhtsõna, väljendatud parun Pilar von Pilchau poolt. Selle põhimõtte alusel on ka meie mittemõisnikusoost Saksa rahvusest literaadid tegutsenud. Ja see nimelt ei ole meie rahvale kuidagi viisi kasulik olnud. Härra de Vries raputab kätt! Tõde on ikka kibe kuulda.

See minu kõne ei võinud süstemaatiline olla, kuid ma tahan lõpuks siiski ka härra Tonkman'ile paar sõna pühendada. Kui mina ütlesin, et Balti aadeli tagurlik vaim kogu meie kultuuri peal lehvib, see on teataval määral, siis ei tarvitse see mulle ega härra Tonkman'ile, ega ka härra Martinson'ile sugugi teatav olla, teadmata allume meie sellele vaimule, teadmata mõjub see meie peale. Meie mõtteviis on selle mõju all niisuguseks kujunenud, nagu ta on, ja meie ei saa sellest hõlpsasti lahti. (M. Laarman, põl: Aga Teie adresseerisite siia poole, see oli see viga!) Meie oleme püüdnud ennast sellest mõjust vabastada. (M. Laarman, põl: Ärge rääkige!) Lubage, meie oleme püüdnud ennast selle alt vabastada, meie oleme eneste peale püüdnud mõjuda lasta vabastavat sotsialistlikku kultuuri ja vaimu. (M. Laarman, põl: Ma tänan väga!) Võtan hea meelega Teie tänu vastu. (J. Hünerson, põl: Sotsiaalsete liialduste vastu võideldakse igalpool.) Vaadake, härra Hünerson, see ep see asi ongi, mis Teie ütlete! Teie arvates on see sotsiaalne liialdus, Daani põllumehe arvates ei ole see liialdus! (J. Hünerson, põl: Ta võib omale rohkem lubada, ta on rikas!) Tema peab juba rohkem lubama, sest temaga võib ju Shakespeare'i üle kõneleda. (M. Laarman, põl. See ep see viga on, et meie sotsialis-

tidega ei saa Shakespeare'ist rääkida, Teie vast mõistate, aga Brock?) Üsna õige, ega ka meie väga kaugel ei ole; mina olen Shakespeare'i saksakeeles lugenud, nii palju, kui teda selles keeles olemas on. Kumb meist teda kaugemale on lugenud, kas Teie või mina, seda jätame mõotmata. Aga asjalugu on nõnda, et kui meie talupojaklass niikaugele jõuab, siis vaidleb ta sotsiaalsete seaduste vastu vähem kui praegu. Sellest ma kõnelesin, ja sellega ei tahtnud ma kedagi haavata. Ja kui ma ütlen, et meie pahem tiib püüab selle mõju alt lahti saada, siis ei tähenda see seda, et meie ainult Saksa sotsiaaldemokraatia jälgedes sammume, vaid meie püüame ikka kõige ilma sotsialistlikku liikumist jälgida. Teie teate, et sotsialistlik liikumine on igal maal demokraatlik, ja on paratamata kindlate vabadusmõistetega seotud, sest ilma selleta ei ole sotsialistlik liikumine üldse mõeldav. Et iga maa sotsialistlikus parteis inimesi on, kes vahest ka mõistatusi teevad ja ütlevad, ja võib olla, et see meil veel sagedam kui mujal, siis on see ju arusaadav sellest samast minevikust, millest mina siis olen püüdnud teatud pilti anda, ja sellest lühikesest ajast, mille jooksul meil demokraatia tegutseda on võinud. Sotsialistlik liikumine on ju meil lühikese aja liikumine. Teie teate, et enne 1917. aasta revolutsiooni ei võinud sellest juttugi olla. See oli sel ajal põrandaalune liikumine ja ei saanud avalikku ilmet omandada. Seal mõtles ja rääkis igaüks, kuidas ta nina kasvanud oli. Ja mis veel sellesse puutub, et meie seas, võib olla, arusaamatusi sagedamini ette tuleb, kui mujal ilmas, siis tuleb see sellest, et meie oleme väikese rahva sotsialistlik liikumine, kellele võimalust ei ole suurt kirjandust soetada. (A. Tupits, põl: Eks see maksa ka sotsiaalseaduste kohta?) No lubage, härra Tupits, kuidas Teie võite need kaks asja kõrvuti panna. Siin on küsimus, kas on võimalik üht asja teha ja kas teine tarvilik on. (Vahelhüüe J. Hünerson'i, põl poolt.) Härra Hünerson, kas tulekahju vastu kinnitamine on meil võimalik, just samuti nagu Saksa- või Inglismaal? Kas on või ei ole? Ja kas surmapuhkudel kinnitamine on ka võimalik või ei ole? Tehke ometi sellest tarvilikud järeldused!

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Ainult mõned märkused tahan teha. Kui rkl. de Vries siin korduvalt selle peale rõhku paneb, kuidas Asutava Kogu liikmetest üksikud maaseaduse arutamisel rõhutanud, maaseadus antavat välja sellepärast, et Balti sakslusel selgroogu murda, siis võin mina öelda, et Asutava Kogu enamus maaseaduse arutamisel seda küsimust mitte rahvusliku küsimusena

Balti-Saksa vähemusrahva vastu ei ole käsitanud. (A. de Vries, sks: Faktid räägivad selle vastu!) Faktid ei räägi selle vastu, vaid seal oli peaasi, mille peale maaseaduse küsimus rajati, maanälja kõrvaldamine — selle hädaohu kõrvaldamine, et meie rahva suured hulgad maanälja pärast endisel ajal välja rändasid, pärast aga, nüüd iseseisvas Eesti riigis rahutu ollusena riigi olemasolu ja kindlustamise ja kaitsemise tööst ei oleks saanud osa võtta. Selles mõttes oli see rahvuslik küsimus, et meie oma rahvuslikku, riiklikku elu püüdsime tervendada peajasjalikult sotsiaalselt seisukohalt. Sellepärast ei saada kogu maaseadust nii seletada, nagu oleks see võitlusabinõuks olnud Balti sakslaste vastu. Vaid esijoonel oli see maaseadus sihitud rahvavaenuliku ja kultuuri-vaenuliku suurmaapidamise vastu, oli see ühe või teise käes.

Sellelt seisukohalt peab nüüd käsitama ka praegusel ajal maareformi. Tahetakse aga asja nii pöörata, nagu oleks maauuendus sihitud olnud Balti sakslaste vastu, siis tumestatakse kogu seda pilti ja antakse temale sootu teine ilme.

Kui meie kuuleme siiski veel Saksa esitajaid Riigikogus, ja ühtlasi isegi Ameerikas selles mõttes kõnelevat . . . (A. de Vries, sks: Ma olen seda täie õigusega tsiteerinud, mida härra Veiler Asutava Kogus ütles!) Teie tsiteerisite neid asju sihilikult, kuid see ei ole mitte tõde. (A. de Vries, sks: See on tõde, vaadake protokollidest järele!) . . . See ei ole tõde, kui Teie üksikute esitajate seletusi püüate üldistada, nagu oleks see terve Asutava Kogu seisukoht ja väljendus olnud. See on selle tõsise olukorra sihilik ekslikult kujutamine. Ja seda peame meie kinni naelutama, kui Teie lähete väljaspoole jälle kõnelema, et see ei ole mitte tõsi! Igatahes olime meie Asutava Kogus just sellelt seisukohalt seda küsimust käsitanud, kuidas meie maatainimete olukorda parandada, ja ei ole selle juures saanud hoolida üksiku suurmaomanikkudeklassi huvidest.

Kui meile nüüd ette tuuakse, et Saksa mõisnikkude teenete pärast meie rahva kultuuripind on sootu teine olnud kui teisel pool Pihkva piiri, siis on see jällegi ühe ajaloolise väite arendamine, mis Balti-Saksa ringkondades väga kõrgesti käsitatud ja populaarne on, aga ka see ei ole õige. Meil on ju teada, kuidas sotsioloogiliselt on katsutud härrasrahvaste või „Herrenvölker“ osa riigikultuuris kui ka rahvakultuuris liialdatult kõrgeks tõsta. Praegu on veel mõjuv vool olemas, mis näitab, nagu oleksid indo-germaanlased riikikorraldava või riikiasutava ollusena „staatsbildendes Element“ niisuurt osa etendanud inimkonna kultuureluse,

et selle kõrval teiste rahvaste ja teiste tõugude osa kokku sulab, sellepärast et nemad üksi kui inimkonna organisaatorid on kultuuri suutnud luua. See väide on aga ka just sotsioloogiliselt ümber lükatud. Ei ole õige, et kultuuri arenemiskäigus need härrasrahvad „Staatsbildende Völker“ sarnast osa oleksid etendanud, vaid näidatakse, et Prantsuse kultuur ei ole nõnda nagu enne arvati, ainult frankide — germaani tõu — kihi saavutus, vaid inimkonna kultuur põhjeneb suurelt osalt siiski töö peal ja tööraasi tegutsemise ja eneseavalduste peal. Kõik see osa, mida on juhtivad härrasrahvad etendanud, ei ole muidugi väike, ei maksa teda ka liiga vähendada, aga ta on ikka ainult nii nagu teises joonel, sekundaarselt mõjunud.

Sellelt seisukohalt võime meie oma Saksa härrasrahvale puhtsüdamlikult vastu astuda, et see täiesti ajaloo eksiseletamine ja meie kultuurloo võõriti valgustamine on, kui enesele ette kujutatakse, nagu oleks meie kõrgem kultuuriline seis ainuüksi sellest tulnud, et Saksa mõisnikud meid orjastasid, meid käsutasid ja meid tööle panid, vaid see on kõige suuremalt osalt Eesti rahva enese teene, see on ikkagi sama töötegeva Eesti rahva enese jõuavaldus! (V. Hasselblatt, sks: Keegi ei salga.) . . . Ja sellepärast ei maksa siin ka öelda: Vaadake, siinpool Pihkva piiri oli lugu sootu teine, kui sealpool piiri!

Kui meie suguvennad setud Pihkva kubermangu alla jäid, siis Teie teate, et lipukandjad, kes teatavas rahvasteliikumises ees lähevad, ikka alla jäävad, et nad ära sulavad, et nad ära vaibuvad enamuse mõju alla. Selle rahvusliku ekspansiooni järgi, mis meil siin Pihkva poole või ka Ingerimaa poole välja tungimas olnud, näeme meie, kuidas ka sealpool need Eesti töötavad ollused on teataval määral kultuuri loonud ja kõrgemale viinud, kui nende ümbrus seda oleks suutnud, ilma et need meie väljarändajad oleksid teisi eksploateerinud või kurnanud, vaid nad on oma tööga kultuuri aidanud luua.

Sellelt seisukohalt ei saa siin Balti-Saksa mõisnikkudeseisuse või aadli teeneks meie rahva kultuurilist tõusu ega seisukorda seada. Ja ei saa sellega põhjendada ka väidet, et meie neile eriti peaksime tasu rohkem maksma.

Kirjaoskusest ma ei hakka siin kõnelema, sellest on siin kõneldud, aga kui meie tõesti avalikult kuuleme kõnelevat sellest, et meil selle seaduse järgi liig vähe tuleb tasu sennistele mõisnikkudele, siis minu arust oleks võinud Balti-Saksa erakonna esitajad sellest päris lausa alguses kõneleda, ja oleks vahest siis palju vähem tarvis olnud selle küsimuse peale aega kulutada. Ja oleks saanud vahest asjalikumalt sellest kõneleda. (V. Hasselblatt, sks: Kõik see aeg räägime meie ju sellest.) Vaa-

dake, Teie soolate selle küsimuse ära rahvusliku soustiga, Teie kujutate asju nõnda, nagu vägistaksime meie Balti-Saksa vähemusrahvast; toote meile ette, nagu oleks meil mõttesurve Balti vähemusrahva vastu. Teie ei kõnele ainult siin; Teie katsute seda õhutada ka väljaspool, rahvasteliidus; härra de Vries läheb Ameerikasse, kõneleb seal sellest. Vaadake, see ei ole õige võtte, sellega ärritate teie õigusega meie enesetunnet, nõnda et meie ei saa mõisate tasuküsimust käsitada, nagu see võimalik oleks.

Kuid ka selle tasuküsimuse käsitamisel lähevad jällegi Balti-Saksa rühma esitajad niisugusele libedale teele, et seal rahulikuks diskussiooniks ei saa nendega ühes minna. Nemad kõnelevad meile, meie pidavat maksuma selle hinna, mis maa maksis enne sõda. Ja kuigi seda just ei nõuta, siis öeldakse ometi, et see tuleb aluseks võtta. Kuid vaadake, meie ei saa siin siis üks teisest aru. Meie ei saa siin ometi riigi kohustusi mitte praeguse aja seisukohast aluseks võtta, vaid arvestame sellega, kuidas olud 1919. a. olid. Nagu ma eile juba ütlesin, hakkasime meie 1919. aastal oma maa-koorraldust teostama ju neis oludes, nagu meie siis seisime. Meie ei saanud ju siis öelda, et meie võime maksta nii- ja niipalju, sellepärast et meie asunikudelt nii- ja niipalju sisse nõuame, vaid meie pidime arvestama tolleaegsete oludega.

Kuidas hakkasime meie oma maareformi teostama?! Meie oleme nüüd eelarve-korras rahvale peale surunud miljardid, et asunikke jalule seada, et maauuendust läbi viia; meie oleme sõdinud, et oma maid päästa, et ka neid-samu suurmaaomandusi päästa. Meie peame kõik oma sõjavõlad, kõik oma kaotused arvesse võtma. Kui meie tahaksime nüüd kõike seda maatasu tagantjäreli riigi kulul maksta, siis meie koormaksime oma rahva kuluarvet liig palju. Võidakse öelda, et 2,6% ei ole õige protsent, nii et see amortisatsiooni-protsent teine peaks olema; sellest võidakse asjalikult kõneleda. Kuid meie ei tohi sealjuures nii liialdatud lähtekohti valida, et meie tõsisele olukorrale vastavalt tegutsema ei saa hakata. Ja seal, arvan mina, ei ole rkl. de Vries'il mitte õigust öelda, et meie riik tahab siin väikest ärikest teha, (A. de Vries, sks: Ei, suurt äri!) ..kui tema tõmbab mõisate hinnast maha need võlad, mis mõisate peal olid, ja ei maksa nii palju, kui mõisa hind on. Millega tahetakse seda põhjendada? Kui inimene mõisa hinna on juba kätte saanud, kui tema pealegi sinna kuigi palju kulutanud ei ole, ja on teiste abil selle väärtuse kätte saanud, — mis õigusega tuleb siis tema ja nõuab, et makske mulle niisama palju, kui teistele, kes sinna oma

kapitaali sisse on jätnud!? (A. de Vries, sks: Mitte meie, vaid need, kellel obligatsioonid on.) ...See on teine asi. Obligatsioonide väljamaksmise küsimus on hoopis teine. Omal ajal olen öelnud, et see õnnetu obligatsioonide küsimus oleks pidanud teistmoodi lahendatama. Seal oleks võidud kas või viievõi kümnekordselt maksta, et obligatsiooni omanikud võiksid ikkagi midagi saada, aga meie ei saa siin seda arutama hakata. See on küsimus, mis eraldi tuleb lahendada.

Tasu juures peame meie ikkagi arvesse võtma, et meie siin maksame 1919. a. oludest välja minnes. Ja neist lähtekohtadest välja minnes saaks võib olla üht kui teist siinjuures muuta. Kui Saksa-Balti rühma esitajad selleks päris reaalsed ettepanekud teeksid, siis arvan, meie saaksime siin kõneleda, kuipalju meie võiksimme maksta. Leian, rahvuslik küsimus on õieti see, et see asi likvideeritaks. Meie ei tohi seda küsimust venitada ega lahendamata jätta. Kuidas see korda läheb, on kõrvaline asi.

Siin ei tohi tunnete järgi otsustada, vaid meie peame vaatama, mis kõige parem on. Ja sellelt seisukohalt ütlen mina: meie tuleme kõige odavamalt välja, kui meie siin tasu maksame!

Kui meie aga seda küsimust otsustame, siis ütlen mina: meie ei pea seda tegema praeguse aja lähtekohtadest, vaid 1919-da aasta oludest välja minnes. Ja siis kujuneb see tasu kahtlemata vähemaks, kui muidu.

Juhataja A. Jürman: Sõna on rkl. Martna'l faktiliseks märkuseks.

M. Martna (stp): Siin on muuseas kõnelella toodud rkl. härra de Vries'i esinemine Ameerikas. Ma lugesin ühe imeliku sõna Soome lehest. Soome keeles on öeldud, et härra de Vries on öelnud: vähemusrahvaste seisukord Eestimaal olla niisugune, nagu metselaja oma. Arvatavasti ütles härra Vries Saksa keeles: Freiwild. See tahaks igatahes selgitamist.

Juhataja A. Jürman: Sõna on rkl. de Vries'il faktiliseks märkuseks.

A. de Vries (sk): Ma usun, et vist need härrad, kes interparlamentaarsete uniooni grupi Eesti juhatuses istuvad, juba teavad, kuidas lugu on selle küsimusega. Sest mina olen juba kirjaliku seletusega selles asjas esinenud. Need sõnad, mis härra Martna praegu siin ette tõi, need ei ole muud, kui tõlkija kokkuvõtte nendest lausetest, mis mina omal ajal tsiteerisin. (M. Martna, stp: Ah see on see kokkuvõtte, kui ütlesite: meie

seisukord on nagu metsloomal!) Nimitelt härra Veiler'i poolt Asutavas Kogus öeldud sõnad: „Wenn man ein Tier schlachten will, dann bricht man ihm das Rückgrat“.

Juhataja **A. Jürman**: Lõpusõna on aruandjal.

Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmise seaduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp**:

Loomulik on, et niisuguse laiaulatusega küsimuse juures, nagu seda on mõisate tasuküsimus, meeoleolu kõige rahulikum olla ei saa, eriti kui ta ühelt poolt, Balti sakslaste ridadest, üles on kruvitud. Meie oleme alati sellel arusaamisel seisnud, et meie teatava piiri kujutame Lääne ja Ida vahel, tahame minna koos Lääne kultuuriga ja ei taha Idasse kuuluda. Kui aga Jans eile arvamisega oli, et Venemaa meile teatava kultuuri on andnud, siis on see täiesti kahtlane. Kui Teie arusaamine sarnane on, ja sellepärast eeskujuks võib olla, siis on see väga kitsas arusaamine kultuurist. Meie inimesed on suuremalt osalt küll Vene ülikoolist läbi käinud, kuid sellest järeldusi teha, et meil Vene kultuur oleks, on, härra Jans, väga kitsas arusaamine kultuurist, mis on meie Riigikogu liikmete kohta väga kurb tunnistus. (J. Tõnisson, rhv: Venemaa kultuuri on meil hirmus vähe. Vahelhüüe J. Jans'i, stp poolt. J. Tõnisson, rhv: Mis Teie jutlustate, arvate, et olete üksi a ja o, enne Teid on siin küllalt inimesi olnud ja pärast teid ka.) Härra Jans, kui Teie arvate, et ainult ülikool kultuuri annab, siis on see väga kitsas arusaamine kultuurist ja haridusest. Kui rahvale ainult üks haridusasutus kultuuri annaks, siis ei võiks meie üldse mingisugusest muust kultuurist rääkida, kui Venemaa omast, sest kõik meie inimesed on suuremalt jaolt Venemaa koolidest läbi käinud ja sealt haridust saanud. Ometi pole meie kultuur Vene oma, ja meie ei taha seda kultuuri. Ka maaküsimuses ei saa sellepärast Venemaad omaks võtta.

Kui mina millegagi viimasel ajal härra Tõnisson'iga ühel arvamisega olen olnud, siis peaksin mina ühes küsimuses kindlasti eelse kõne järele lugupeetud härra Tõnisson'iga ühel arvamisega olema ja temaga koos tunnistama, et mida rutemini meie käesoleva seaduse vastu võtame, seda parem on see meie rahvale, kuna iga nädal viivitust meie kooramat suurendab ja rahval ikka rohkem maksta tuleb. Kui härra Jans ja sotsialistid senni teisel arvamisega on püsinud, siis arvan mi-

na, tuleb aeg, kus tema aru saab nendest viigadest, mis nende poolt tehtud.

Mida on siis tasumaksmise seaduse kohta eitavat ette toodud? Kes on tema vastu? Vastu vaieldud on kahelt poolt: sotsialistide ja Balti sakslaste poolt: Vaatame mõlemi seisukohta. Sotsialistid on esikohale tõstnud ajaloolised põhjendused. Minul on võimalus olnud mitmel puhul selle peale tähendada, et niisugune seisukoht, kus praegu päevakorral olevat küsimust ajaloolisest seisukohast otsustada tahetakse, ennast palju kaitsta ei taha lasta. Milles seisab õige asi? Meie oleme, härra Jans, kõik eestlased ühel meelel, et see arendamine meie maal, kus Balti-Saksa suurmaomanikkude kihid on võinud oma rusuvat kätt maksma panna, meile kaugeltki head ei ole toonud. Meie rahvas ei unusta kunagi neid fakte, mis kõnelejate poolt eilsel koosolekul ette toodud. Selle järele aga otsustama hakata, et meie peaksime tasuta maad võõrandama, ei ole põhjendatud. Kui teie võiksite nimekirja kokku seada nende kohta, kes 13. aastajal eestlastelt maad ära võtsid, siis ei leiaks teie praeguste mõisnikkude hulgast 10 protsenti nendest perekondadest, kes sel ajal elasid. Eile kuulsime üksikute kõnelejate poolt, kuidas eestlastel selle peale vaatamata, et mõisnikkude ringkond sel ajal kõik selleks tegi, et mitte ükski maatükk võõra kätte ei läheks, korda läks hulk mõisaid oma kätte saada, kuna 57 eestlasel korda läinud mõisaid endale osta. Kui tahaksime härra Jans'i põhimõtte järele õiglaselt käia ja mitte arvesse võtta, missugusel teel mõisa omandatud, siis peaksime ka eestlaste, tolleaegsete mõisaomanikkude suhtes samale seisukohale asuma ja ütleva: nad võtsid 13. aastajal esivanemate käest mõisad, nüüd ei maksa meie midagi! Niipalju kui mina aru sain, on sotsialistide seisukoht niisugune, et ka nendelt eestlastelt tuleb maa tasuta võtta. Aga siis ei kõlba ometi need ajaloolised põhjendused. Ka näide väljamaast, et seal olevat suure revolutsiooni ajal samuti talitatud, nagu meie sotsialistid praegu talitada tahavad, ei lase ennast kaitsta. Kui härra Jans tähendas, et Prantsusmaal pandi 1789. a. revolutsiooni ajal tasuta maa võõrandamine maksma, siis ei tohiks ta siinkohal unustada, mis oli Prantsusmaal hiljem, 1814. a. ja 1815. aastatel, kus tagasikiskumine algas, mis väga kalliks läks rahvale. Ka meil tuleb liigagi palju maksta, kui meie õigel ajal asja otsustada ei oska.

On kõneldud teisest maast, Lätist, kes 1924. a. veebruaris otsustas maad tasuta võõrandada. Aga ükski Riigikogu liige ei või kahesilma vahele jätta seda, missuguses

raskes seisukorras Lätimaa praegu oma sammu pärast on. Meie teame, kui raske oli Lätil isegi valitsust kokku seada, sest et ministreid ei saadud, kuna üksikud inimesed ei suuda väljamaal vastutust kanda tehtud sammu eest. Meie teame, et Läti riik on lubaduse andnud seda olukorda, mis teda 1924. a. otsusega tabas, parandada. On lubatud mõisate eest maksta! Võtame edasi Vene. Kui härra Jans on arvamisel, et Venemaa nõus on oma välisvõlgu maksma, kuid ta ei katvate maksta tasu võõrandatud maade eest, siis see arvamine täiesti ekslik on. Ta maksab väljamaale ju ka pantkirjad välja. See ei ole ju saladus, et eriti prantslane, see väike rentier, see on, kes Vene põllupanga ja muid paberid suuremal arvul kokku ostnud on. Kui võtate Pariisi börsilehe, siis leiateg, et Vene pantkirjad praegu börsil liikumas on. Nende väljalunastamist tahavadki teiste võlgade kõrval prantslased. Mis teevad venelased?

Kui venelased praegu nende teadete järgi, mis ajakirjandusest läbi käib, üks kolmandik ennesõjaaegsetest võlgadest nõus on välja maksma, millega nad ka võõrandatud maade eest tasu maksavad, siis ei saa Eesti rahvas terves ilmas olla see ainukene saarekene, kes võib teha, mida teised pole teinud. Ei ole ju ilmas ühtki riiki, kes praegu seisukohal asuks, et tasu maksta ei tuleks.

See oleks lühidalt see, mida ma oleksin tahtnud ühele tiivale vastata.

Ma tuleksin sellepärast nende seisukohtade juurde, mis teiselt tiivalt on ette toodud. Tegelikult on nii läinud, et pahem tiib ja endised suurmaaomanikud on sarnaste küsimuste otsustamisel ühinenud. On ju avalik saladus, et näiteks Lätis hääletasid tasutaamise seaduse vastu pahem tiib ühes suurmaaomanikkudega, kes seega osalt kaasa aitasid, et Läti maavõõrandamine ilma tasuta läbi läks. Ma ei taha prohet olla, kuid mul on kartus, et meie paratamatult, kui mitte 1. lugemisel, siis hiljem Riigikogus samasuguse nähtuse ees seisame.

Kui meie nüüd tuleme tagasi teiselt tiivalt käesoleva seaduse puhul ettekantud väidete juurde, siis pean ma konstateerima ühte kurba asjaolu. Austatud Riigikogu liikmed, meie kodumaa seltskond on mitmed korral ja väga laialdaselt otsusele pidanud tulema, et see kodanikukiht, kes meie kodumaal enne suurmaaomanikkudeks oli, ei ole nende aastate jooksul, mis 1918. mööda on läinud, midagi õppinud. Lubatagu minule kui aruandjale öelda, et nende Saksa kõnelejate järgi, kes eile ja täna üles astunud on, otsustades, minule ka nüüd niisugune tundmus on jäänud, et see kodanikukiht selle viimase viie-kuue aasta

jooksul väga vähe õppinud on. Kui neid mõtteid analüüseerida, mis siin eile sellele seadusele vasturääkimisel ette toodi, siis karakteriseerib meie kodumaa ideoloogiat väga selgelt üks etteheide, mida üks Balti-Saksa rühma liige härra Schilling kuuldavale tõi, nimelt: kas oli õieti tarvis seda maauuendust, mis meie ette võtsime. Härra Schilling arvas isegi, et maareform ei ole mitte midagi muud, kui üks pärandus Venemaalt?

Mu härrad, ma sain eile mõni minut pärast nende mõtete avaldusi ühe väikese palvekirjakese, teie näete, et tempelmark on ees ja tempelmark on taga, see näitab, et inimesed, kes ta saatnud, tõsiselt mures on. See palvekiri kannab terve rea allkirju. Need on väikesed inimesed Püssi vallast, Kestla-Ahu külast, kes teatavad, et Virumaal seisab nende juures kasutamata 30 aastat üks kannustik, millest nad paluvad anda neile pool tiinugi lepa-võsastikku. Nad teeksin sinna esialgu kas või kartulipeenrad peale ja pärast hakkaksid aia-vilja kasvatama, et veidi rohkem oma igapäevast leiba kindlustada. Peale selle on veel teada Virumaalt üks teine juhtumine, kus inimesed on kaks aastat põllutöoministriumile peale käinud, et nad väikese tüki maad saaksid, aga põllutöoministrium ei ole suutnud seda palvet veel rahuldada. 2 aastat on kümned inimesed Sonda ümbrusest põllutöoministriumile peale käinud, et nad maad saaksid juuresolevast kroonu maatagavarast. Lõpuks on ministrium ühele andnud tükikese, kuid kuulake, tõrvaajamiseks. Mis see näitab? See näitab, et meil kestab see joon edasi, mis aastakümnete jooksul on meie rahvast läbi käinud, see on nälg maa järele. See nälg maa järele on välja kutsunud maareformi.

Kui teie arvate sealjuures, et praegustes oludes meie maareform ei ole muud kui üks pärandus Venemaalt, siis olete teie ennast tunnistanud, austatud Balti sakslased, enamluse ideoloogiks. Lubage seda järgmiselt kinnitada. Lubage ette kanda kõigepealt väike artikkel, mis väga iseloomustav, see on ilmunud vaevalt mõned päevad tagasi „Vossische Zeitungis.“ Selle on kirjutanud Siegfried von Vegesack, tuntuim Balti perekonnanimi. See härra konstateerib kõigepealt, et meie talurahva vabastamine läinud aastasaja teisel poolel ei olnud kellegi muu algatus, kui meie kohalikkude mõisnikkude oma. Austatud Riigikogu liikmed! Mul ei olnud võimalik Tallinnas olla sel ajal, kui praeguse Riigikogu saal avati. Kuid minul oli võimalus ajalehtedest lugeda neid kõnesid, mis sel puhul peeti, ja tollekordne Riigivanem juhtis siis tähelepanu selle peale, et talurahva vabastamise jaoks meie inimesed

kodumaal ei muutunud muuks, kui huntideks, meie inimestele oli hundi priius kätte antud.

Riigivanem kõneles ühest Poola kunstniku maalist, kus näljane hunt künkalt alla küla peale vaatas. Nõnda oli ka meie talupoeg, kes maa külge kinnitatud oli, kus ta selle tasuga pidi leppima, mis piitsa kõrval anti, et mitte surra. Niisugune oli see vabadus, mille Balti mõisnikud omal algatusel läbi viisid ja millega praegu uhkustatakse.

Veel rohkem, sellest artiklist tuleb veel teine väga huvitav nähtus esile. Artikli kirjutaja von Vegesack seletab, et meeololu meil kodumaal maatahtja rahva ja mõisaomaniku vahel olevat alati võrdlemisi rahulik olnud! Ainult Vene „popid“ ja „kooliõpetajad“ olla need olnud, kes seisukorra ärevaks ajanud, ja mis oli selle tagajärjek? küsib kirjutaja. 1905. aasta revolutsioon! Vene popp pidi see olema, kes meie rahvale isu maa järele sisse istutas!

Kui niisuguste kirjutustega tullakse ja kui sarnaseid üldisi seisukohti avaldasid sakslaste esitajad, siis ei leia meie nendega kunagi ühist teed. Mis minule nimetatud artiklist eriti silma puutub, on see, et siin otsekohe tunnistatakse, et kohalik mõisnikuseisus kunagi end Venemaaga kõita ei ole tahtnud, vaid et ta suure südamevalu ja kurbusega on pidanud ilmasõjast osa võtma. Kui see nii on, siis ei taha ma sellest artiklist midagi muud leida, kui seda, et see hingeolu, mis Preisimaal on, ka Saksa rühvusest kodanikkude kohta, suurmaomanikkude juures omane peaks olema. Kui Poolas maareformi läbiviimiseks poolakate käest sakslaste, preislaste poolt maa ära võeti selleks, et sakslastele maad anda, siis pidi see samuti kommunistlik olema, minu härrad Balti sakslased, kui teie meie maanälja kustutamist kommunistlikuks paranduseks peate.

Teiseks põhjuseks, mis ette toodi käesoleva seaduse vastu, mis ette toodi üldse maareformi vastu, oli see, et meie maareform on majanduslikult väga halbu ja kohutavaid tagajärgi andnud. Huvitav oleks küsida, kas meil nüüd, kus maareform on aastaid teostamisel olnud, on võimalik saada mingisuguseid andmeid selle kohta, missuguseid tagajärgi meie maareform andnud on. Kas need tagajärjed on niisugused, mis meid sunniksid nii mõtlema, nagu rkl. Schilling seda tegi. Juba Asutavas Kogus 1919. aastal, kus meie maaseaduse vastu võtsime, tähendasid inimesed, kes maaseaduse poolt olid, et maareformi teostamisel vähemalt 5 esimest aastat toovad meile teatavaid raskusi. Juba siis arvati, et päris kindel on, et meie majanduslik elu siis ka tagurpidi läheb. Kuid need inimesed ütlesid siis ka, et pärast seda

hakkab parandus tulema, ja need parandused kaaluvad kaugelt üles kõik kahjud. Kui mingisugune suur vanker liikuma hakkab, siis on iseenesest mõistetav, et mõnedki ratta alla jäävad. Eelpool toodud sõnad olid sel ajal lootuses öeldud, et pärast 5—6 aastat meie majanduslikus elus paranemist loota on. Austatud Riigikogu liikmed! Elu on näidanud, et need lootused on palju varem täide läinud, kui esialgu uskuda võis. Meie oleme olukorras, kus meil ei tarvitse silmi maha lüüa. Meie majandus on praegu karjapidamise poolest parem kui ta enne ilmasõda oli, meie viljasaak on veidi-veidi halvem, kui enne. Aga kui arvesse võtame tänavuaastast saaki, siis — statistika keskbüroo kalkulatsioonide järgi — ei tarvitse meil muretseda ka viljasaagi pärast, ja võime öelda, et meie viimase viie aasta saagi oleme viinud samasugusele tasapinnale, nagu see enne sõda oli.

Lubage selle kohta esitada mõned andmed. Kõigepealt karja kohta. Meie näeme, et kogu maal taludes ja mõisates kokku oli 1914. a. Eesti ja Liivi kubermangu statistika komiteede andmete järgi järgmisel arvul loomi: Hobuseid oli 1914. aastal 164.545, praegu, 1925. aastal aga 215.814 hobust. Võtame lehmad, 1914. aastal oli neid 247.853, kuna aga 1925. aasta andmete järgi on juba 341.433. Võtame veiste hulga kokku, sinna hulka ka lehmad arvatud, siis saame 1914. aastal 478.480, kuna see arv 1925. aastal tõuseb 529.826 peale. Võtame lambad: 1914. aasta andmete järgi oli lambaid 518.439, 1925. aasta andmete järgi juba 692.595 lammast. Võtame sigade arvu: 1914. aasta andmete järgi oli sigu 274.549, kuna 1925. aastal oli 327.281 siga. Kui protsentuaalselt need andmed kokku võtta, siis näeme, et tõus on kariloomades olnud 10—15 protsenti. Mu härrad, kas see on meie põllumajanduslikus produktisioonis tagasimineku maareformi teostamise kaudu, või on see midagi muud?

Minul ei ole, lugupeetud Riigikogu liikmed, võimalust üksikasjalist ülevaadet anda väljaveo kohta, sest et Vene ajal selle kohta statistika puudus, ja praegusaja andmeid ei ole ma saanud sellepärast võrrelda. Küll aga saaksin väikese pildi anda meie viljasaagi kohta. Kui tänavust aastat arvesse võtta, siis võib öelda, et oleme välja jõudnud rahuaegse normini. Tähendaksin selle peale, et 1901.—1905. aastal tuli rukki ja nisu puhassaaki ühe elaniku peale 7,7 puuda. Hiljem arenes põllumajandus edasi ja 1911.—1915. aastani oli see norm 8,5 puuda. Missugune norm on siis praegu? Siin leiame, et 1924. aasta lõpul, 1925. aasta välja arvatud, see tähendab 1921.—1924. aastani oli

viljasaagi keskmine norm iga isiku kohta 8,1 puuda. See oli juba palju rohkem kui 1901.—1905. aastani, ehk küll veidi vähem kui 1911.—1915. aastal. Kui nüüd juurde võtta kaks viimast aastat, siis ollakse kindlal arvamisel, et see norm teeks välja umbes 8,4—8,5. Tegelikult saaksime seega juba selle protsendi kätte, mis meil enne sõda oli. On see tagasimeinek?

Võib olla, on Balti-Saksa erakonna rühma liikmed need, kes ütlevad, et see on küll õige, et meie väikemajapidamine on väga palju arenenud, kuid suurmajapidamine oleks veel paremaid tagajärgi andnud, produktsioon oleks veel kõrgem olnud. Lubage minule, austatud Riigikogu liikmed, selle juures kahelda, sest kui vaatame, näiteks, Sangaste mõisa majapidamist, siis leiame, et nüüd, kus mõisad ajakohastes tingimustes ja ajakohaste palkadega peavad töötama, on ta pidanud mõne aasta jooksul üle 25 miljoni marga võlga tegema. Siin tekib põhjendatud arvamine, mida keegi maha suruda ei saa, et meie suurmajapidamine praegustes oludes nii produktiivne olla ei saa, kui väikemajapidamine. Ja eks ole Saksamaa sõjaegne statistika näidanud, et väikemaapidamine 2—3 korda kasulikum on?

Mille vastu mina aga vaielda tahaksin, on see viis, millega Balti-Saksa rühma esitajad siit kõnetoolilt on katsunud vaielda selle üldise väärtuse vastu, mis käesoleva seaduse alusel võõrandatud mõisate eest tahetakse maksta. Oleksin tahtnud näha, et sealpool järjekindel ollakse ja neid põhimõtteid, mis ennemalt pooldatud, ka nüüd pooldataks. Kui aga nüüd härra Schilling välja tuleb ja tõendab, et see maa on väärt praeguste hindade järele umbes 50 miljardit Eesti marka, siis tulevad ja hindavad teised inimesed selle maa hinda 100 miljoni kuldrubla peale, kuna nende häälekandja seda 110 miljoni kuldrubla peale arvab. Siin tuleb küsida, missugune hind siis aluseks võetakse? Igalühel paistab oma olevat. Ma tähendaksin aga selle peale, et selle juures Balti-Saksa rühm unustab ära need võlad, mis nende mõisate peal lasuvad, ja missugused mitmed kümned miljonid kuldrublad välja teevad. Mu härrad, ärge unustage ära neid võlgu!

Edasi on seletatud, et käesoleva seaduseelnõu kokkuseadmisel on Vabariigi Valitsus, samuti ka Riigikogu, käinud väga imelikku teed. Nimelt seda teed, et on leitud üks summa ühe miljardi näol, ja nüüd otsitakse igasuguseid teid, et seda summat läbi viia ja et mitte kuidagi rohkem maksta. Pean tähendama, austatud Riigikogu liikmed, et niisugune seletus tööleudele ei vasta. Ei ole valitsus ega ka komisjon kunagi tulnud selle peale, et teatud summat hakata otsima, vaid komisjon on

katsunud leida neid õiglasi aluseid, mis ära määraksid esiteks need võimalused, mis riik võib maksta, ja teiseks ka selle aluse, mida iga maaüksus väärt on.

Sakslased vaidlesid vastu, et seaduseelnõu arutamisel komisjon on arvesse võtnud ka seda, missugused kohustused igal kinnisvaral kanda on. Nagu lugupeetud Riigikogu liikmed teavad, samuti ka seletuskirjast leidsid, on komisjon just sellelt seisukohalt välja läinud, et meil kõigil määratu suuri kohustusi on kanda tulnud meie vabadussõja ajal, ja et sellest koormast peavad osa võtma ka suurmajapidamised. Kuna komisjonil selge oli, et vabadussõja ajal väikemajapidamised on pidanud palju suuremat koormat kandma, siis jõuti otsusele, et suurmajapidamised osa nendest koormatest peavad oma kanda võtma. Meil on suured välisvõlad, on Ameerikas, on Inglismaal. Ma saan aru, et see motiiv Saksa rühma esitajatele ei meeldi, kuid sellest ei saa ma aru, kui selle rühma esitaja Schilling Riigikogu kõnetooli tuleb ja ütleb: „Kui teie seal niisugust musta äri ajate ja tahate seda maha võtta sellest summast, mis mõisate eest maksetakse jne.“, siis leian ma, et see rohkem kui liig on. Ma tuletaksin meelde omal ajal abisaamist Ameerikast toiduainete näol, et näidata, kui must äri see siis õieti oli. Kaks meest on siin oma otsuse andnud. Kõigepealt härra Poska, kes tähendas, et meile need kaubad tingimata tarvilikud on, ja et meie ilma nendeta end ära elatada ei suuda. Hiljem ütles kindral Laidoner, kui tõsteti üles küsimus, et kas meil oli õieti tarvis teha Ameerika laenu, siis oli vastus lihtne: ilma selleta oleksime nälga jäänud! Nüüd öeldakse, see olevat must äri!

Tekib iseenesest küsimus üles selle kohta, kus pikemalt on peatunud rkl. de Vries, kas mitte õiglase ja põhjendatud ei ole see seisukoht, et meie käesoleva seaduse vastuvõtmisega ei saa arvestada nende võimalustega, mis riigil on, vaid meie peaksime maksma selle hinna, mida praegu maaväärtus üldse olla võiks. Meie ei tunne aga Euroopas üht maad, kes annaks maa eest seda hinda, mis ta tegelikult maksab. Mina ei tunne Euroopa mannermaal ühtki maad, kus see ideoloogia on tahetud omaks võtta, kus inflatsiooni, rahakursi kukkumise tagajärjel loodud kahjude tasumised oleksid kaetud selle põhimõtte järgi, et riigil on võimalik kõike täies ulatuses katta. Ma tean ainult vastupidist. Ma tean, et Aufwertungi seaduse järele, mis Saksamaal vastu võeti, tasutakse ainult väga väikene osa. Ma tean, et isegi vanemad kohustused, mis inimeste vastu tasuda olid, said ainult 2 ja poole protsendi suuruses välja makstud, kuna noore-

mate kohustuste eest saadakse veel vähemad osad, mis pennidega rehkendada tulevad. Kui jõukamad rahvad ei ole suutnud maksta oma kohustusi täies ulatuses, mis võimalus on siis meil selleks?

Mul jääks sisuliselt vastata veel ühe küsimuse peale, see on nimelt, kas meie käesoleval juhtumisel ja tasu makstes käesoleva seaduse alusel ei ole teinud selle ühe rahvuse küsimuseks? Kas ei ole see sihitud Saksa vähemusrahvuse, kui terviku vastu? Kas ei lase küsimus ennast nii konstrueerida, et oleme võtnud sakslastelt maa ja edasi andnud eestlastele ja sellepärast on teatud vähemusrahvus tuntavalt kaotanud. Austatud Riigikogu liikmed, kõigepealt pean tähendama, et kõigis neis maades Euroopas, kus maa-reform läbi viidud pärast ilmasõda, ei ole ühtki maad, kus ei oleks kannatanud teatud vähemusrahvus.

Meie oleme oma sammu astunud 300 mõisniku perekonna vastu, aga mitte rohkem. Kui meie sakslased seda õigeks ei tunnista, on ilmas rahvaid, kes seda võivad öelda, ja üks niisugune rahvas on Ungari. Huvitav on seisukoht, millele Ungari valitsus on maa-reformi läbiviimisel Rumeenias asunud. Ungarlased ei ole nõus selle tasuga, mis rumeenlased nende kodanikkude mõisate eest maksvad, kuid nad tunnistavad avameelselt, et seal maauuendust sotsiaalselt ja üldistes huvides tarvis oli läbi viia. Meie kodumaa sakslased ei ole aga midagi sel alal ajaloo käigust õppinud.

Selle tõenduse, et käesolev seaduseelnõu on sihitud vähemusrahvuse vastu, peab kahe käega tagasi tõrjuma. Oli ju meil 618 mõisnikku, nende hulgas aga 57 eestlast ja hulk teisi: venelased, rootslased, inglased ja teised.

Balti sakslased kõnelevad, et mujal maades endised mõisaomanikud maad on saanud, meil mitte. On see õige? Ei.

Kõigepealt oleme landstelled tagasi andnud. Meil on neid rohkem kui 100. Kuid ka teisel teel on endised mõisaomanikud maad saanud. Lubage ainult ette kanda mõned andmed. Kõigepealt peaksime meie ütleva, et ei ole meie maaseadus ega maa-reform teinud vahet Samaaria ja Naatsareti mehe vahel. Kõigil on õigus minna asutuste juurde ja sealt maad saada. Et seda tehtud on, näitab üks väikene käesolev lehekene, kes maad tegelikult on saanud. Teie leiata siin, kellele endiste mõisaomanikkude keskelt on maad antud. Siit näete, et 134 inimest on maad saanud. Ja mitte üksi endistele omanikkudele ei ole teatavas ulatuses

asundustalusid kätte läinud, vaid veel ka nende lapsed ja perekonnaliikmed on samuti maad saanud. Ja kui meie vaatleme seda maasaamist maakondade viisi, siis näeme, et mõned maakonnad on õige tugevalt maad andnud. Näiteks on Virumaal 20 inimest maad saanud ja kokku üle riigi on saanud 106 inimest. Kui teie need arvud kokku panete mõlema lehe järele, ja landstelled juurde arvate, siis peate teie ütleva, et meie oleme iga mõisniku-perekonna peale, nagu mujalgi maades, maad andnud. Meie maa-reform ei lähe sellepärast teistest riikidest lahku. Ometi kaebavad sakslased, et neile elamisvõimalust ei anta. Kas harivad nad aga maad? Elu on näidanud, et just need inimesed, kes kõige leppimatamad olnud eestlaste vastu, et need inimesed seda maad tahtnud ei ole. Üks sarnastest maasaajatest, lugupeetud Riigikogu liikmed, oli seesama Audru endine omanik —Pilar von Pilchau—, kellest täna juba juttu oli. See härra on maad saanud, aga on selle maa edasi müünud. Ta on sellega näidanud, austatud Riigikogu liikmed, et teda maasaamine ei huvita.

Aeg on ükskord vahekorras mõisaomaniku ja Eesti riigi vahel lõpulikku vahekorda tõmmata, et lahti saada senni kestnud igavestest vaidlustest. Tasumaksmise seadus peab selles otsustaja olema.

Juhataja **A. Jürman**: Aruandja poolt on ettepanek, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. Rkl. Schilling'i poolt on ettepanek, eelnõu komisjoni tagasi anda järgmistes sihtides ümbertöötamiseks:

- „1) et võimaldada tasumaksmist maaga;
- 2) et kursivahe kuldrubla ja praeguse Eesti marga väärtuse vahel kindlaks teha;
- 3) et vastavalt maa hinnale ka kindlaks teha hüpotekaarvõlgade hind;
- 4) et protsendimäärata maksmata tasusumma eest kindlaks määrata vastavalt ennesõja-aegsete obligatsioonide keskmistele protsentidele, aluseks võttes viimased kümme aastat enne sõja algamist;
- 5) et maa konfiskeerimine saaks kõrvaldatud.“

Esimesena panen hääletamisele rkl. Schilling'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Panen hääletamisele ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Seaduseelnõu I lugemisel vastuvõtmise poolt on 35 häält, vastu 23 häält, — seega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp**: Teen ettepaneku, seaduseelnõu II lugemisele võtta ilma kolmepäevase vaheajata I ja II lugemise vahel.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek

vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!) On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.